

EPISCOPUL DR. H.C. AUGUSTIN PACHA ȘI SEMINARUL TEOLOGIC AL DIECEZEI ROMANO-CATOLICE DE TIMIȘOARA (1923–1948)*

Claudiu Sergiu Călin**

Cuvinte cheie: seminar, rector, academie, profesori, episcop

Keywords: seminary, president, academy, professors, bishop

Una dintre instituțiile cu o relevanță deosebită în viața unei episcopii, fie ea romano-catolică, fie de altă confesiune, o constituie *seminarul*¹ sau *academia teologică*, adică acea instituție academică care are drept scop primordial și motiv de activitate educația clerului indigen. De o astfel de instituție, de nivel universitar, s-a bucurat și Dieceza Romano-Catolică de Timișoara până în momentul fatidicului an 1948. Pentru a-i ilustra nivelul și situația în anul amintit, vom reda aici datele preluate din Schematismul Diecezan din 1948, pentru multă vreme ultimul editat în episcopia bănățeană.

Rector al seminarului era în anul 1948 părintele-profesor Dr. Adalbert Boros², deținătorul a două doctorate obținute la Roma la finele anilor '30,

---

* Prezentul studiu a fost înaintat anterior spre publicare în două părți, ambele în limba engleză, în numerele pe anii 2013 și 2014 ale revistei *Acta Musei Napocensis*, actualmente un volum aflându-se sub tipar, iar al doilea fiind în faza de pregătire.

** Arhiva Diecezană a Episcopiei Romano-Catolice de Timișoara, Timișoara, str. Augustin Pacha Nr. 4, e-mail: duratti2002@yahoo.de.

¹ Institut intitulat în mod curent, în epocă, drept: "Academia Teologică Romano-Catolică". Denumirea de seminar era folosită în paralel cu cea de academie.

² *Adalbert Boros* (1908–2003). S-a născut la 20 septembrie 1908 la Pădureni, județul Arad (azi Chișineu Criș). Studiile liceale le-a urmat la Timișoara la Liceul Piarist, obținând diploma de bacalaureat în 1926. A început studiul teologiei în cadrul Academiei Teologice din Timișoara, de unde este trimis la Roma (1926–1934). Aici a absolvit filozofia și teologia la Universitatea Pontificală "Gregoriană" ca alumn al Colegiului "Germanicum et Hungaricum de Urbe", fiind hirotonit preot în Cetatea Eternă la 30 octombrie 1932. Tot la Roma a obținut două doctorate, în teologie și filosofie. Ulterior a activat în cadrul Academiei Teologice Romano-Catolice din Timișoara în calitate de profesor de filosofie și dogmatică. Dr. Adalbert Boros a fost ultimul rector al Academiei Teologice Romano-Catolice timișorene, numit în această funcție la finele lui 1947 de către episcopul dr. h.c. Augustin Pacha, după moartea regretatului rector Dr. Josef Korner. La 14 ianuarie 1948 a primit de la Papa Pius al XII-lea titlul de șambelan papal, iar la 5 mai 1949 a fost numit canonic senior în cadrul Capitlului Catedral din Timișoara de către același pontif roman.

profesorul Boros fiind totodată profesor de teologie, membru al Tribunalului (Consistoriului) Diecezan, examinator prosinodal pentru preoții care încă în primii ani de activitate mai trebuiau să susțină unele examene, membru al comisiei examinatoare pentru profesorii de religie și cenzor diecezan. Adalbert Boros era totodată și spiritual (*confesor*) oficial al seminarului. Următoarea funcțiune, aceea a prefectului de studii, era ocupată de Pr. Dr. Josef Schwarz³, doctor în

În luna noiembrie 1948 a fost numit, în secret, episcop titular de Ressiană și auxiliar de Timișoara, fiind consacrat în clandestinitate la 12 decembrie, același an, în capela Nunțiatunii Apostolice din București, de către regentul Nunțiatunii Apostolice, arhiepiscopul Gerald Patrik O'Hara. A păstrat secretul consacrării sale, însă bănuind de comuniști că a primit această demnitate, a fost arestat la 10 martie 1951, fiind condamnat în același proces-spectacol cu episcopul său diecezan, dr. h.c. Augustin Pacha. Sentința care i-a fost dată a fost una dintre cele mai grele din câte s-au pronunțat membrilor "Lotului Pacha": "muncă silnică pe viață și degradare civică". Și-a executat pedeapsa nedreaptă până la 4 august 1964, când a fost eliberat în urma unei grațieri, din Penitenciarul de la Gherla. După eliberare, primul său drum, făcut direct de la poarta închisorii, a fost spre sanctuarul de la Maria-Radna, ca semn de mulțumire pentru ocrotirea pe care i-a acordat-o Sfânta Fecioară în anii de detenție. A activat după eliberarea din închisoare în funcția de capelan în Parohia Timișoara III – Elisabetin, nefiind acceptat niciodată, oficial, ca episcop de către statul român, nici măcar după 1989. Sfântul Părinte Papa Ioan Paul al II-lea l-a numit la 14 martie 1990 arhiepiscop titular de Ressiană. Tot începând din 1990 arhiepiscopul Boros a devenit prepozit mare al reactivatului Capitlu Catedral, continuându-și activitatea, desfășurată de altfel și în epoca de tristă memorie, de oficial (președinte) al Tribunalului Diecezan. Deși invitat de către Sfântul Scaun la 31 august 1965 să ia parte la lucrările Conciliului Vatican II, autoritățile comuniste nu i-au permis să plece la Roma. S-a luptat în anii de după decembrie 1989, să obțină un nou recurs la sentința procesului său din septembrie 1951 și reabilitarea sa, ambele reușite la 19 martie 1997. A încetat din viață la data de 6 iunie 2003, la vârsta de 95 de ani, după 70 de ani de preoție, 55 de ani de episcopat și 13 ani de arhiepiscopat. Vezi: Claudiu Călin, "Procesul episcopului Augustin Pacha și al membrilor Aulei Episcopale Romano-Catolice de Timișoara – portrete și destine din arhivele episcopiei timișorene", în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu ed., *Destine Individuale și Colective în Comunism*, (Iași: Editura Polirom, 2013), 121–122.

³ Josef Schwarz (1915–1967). S-a născut la Șagul (jud. Arad). A urmat Liceul German Romano-Catolic Banat din Timișoara, obținând aici bacalaureatul în 1934. Studiile teologice le-a urmat la Innsbruck, în Austria, în cadrul colegiului iezuit Canisianum. Este sfințit preot în Sion-Sitten, Elveția, la 9 iunie 1940, locul unde și-a desăvârșit pregătirea academică obținând în 1941 titlul de doctor în teologie. Din 1942 a fost numit capelan la Reșița, iar de la 31 octombrie 1946 a activat în calitate de profesor și de prefect de studii la Academia Teologică din Timișoara. Din 1947 este numit și confesor al penitenciarului Timișoara. La 5 aprilie 1951 este numit de vicarul general Josef Plesz (cu mențiunea că acesta acționa în situația canonică de "sede impedita") ca notar al Tribunalului Diecezan. Activează în cadrul seminarului diecezan și în anii 1948–1950, ulterior fiind numit capelan în Timișoara III Elisabetin, Timișoara II Fabric, Timișoara V Mehala. La 18 septembrie 1954, episcopul Pacha, eliberat din închisoare, în numește în mod oficial în calitate de notar al Tribunalului Diecezan, ordinariul substituit Konrad Kernweisz numindu-l în 1964 ca asesor onorific al acestui organism diecezan, cu privilegiul de a purta brâu roșu. În 1962 este numit paroh la parohia Cărani (jud. Timiș) und încetează din viață la 25 noiembrie 1967, la etatea de 52 de ani. Vezi *Schematismus Cleri Dioecesis Timișoaraensis pro Anno Domini 1948* (Timișoara: Typis Typographiae "Victoria", 1948), 123; Archivum Dioecesanum

teologie, profesor, membru al comisiei examinatoare pentru profesorii de religie și cenzor diecezan. Corpul profesoral și repartizarea pe disciplinele de studiu era următoarea: profesor pentru Dreptul Canonic și pentru Teologia Morală fusese desemnat Pr. Dr. Ferdinand Cziza⁴, doctor în teologie, examinator prosinodal,

Timisoarens (în continuare ADT), Fond Personalia, Pachetul "Sch 3", Personalia "Josef Schwarz (1915–1967)", dosar cuprinzând documente cu referire la persoana preotului Schwarz pentru perioada 1934–1962, nenumărat.

⁴ *Ferdinand Cziza* (1915–1993). S-a născut la Lendava (magh. Alsólendva), azi în Slovenia, crescând însă la Oravița (jud. Caraș-Severin). A urmat Liceul German Romano-Catolic Banatia, la Timișoara, unde a obținut bacalaureatul în 1933. Își începe studiile teologice la Innsbruck în același an la Facultatea de Teologie din cadrul universității din acest oraș. Continuă începând din 1936 la Roma, în cadrul Universității Pontificale Gregoriana, ca alumn al colegiului Germanicum-Hungaricum. Licența în filosofie și-o obține în același an *cum laude*, iar cea în teologie în 1940 cu calificativul *magna cum laude*. Tot la Gregoriana își obține doctoratul la 16 iulie 1941 cu tema "Cultul Euharistic în ritul bizantin-român". La 1 septembrie 1941 este numit capelan în Timișoara II Fabric, iar la 1 septembrie 1943 este transferat la Academia Teologică în calitate de confesor al seminarului și profesor. În iulie 1944 este confesor al călugărițelor din Congregația Notre Dame de Sion, evacuate de la Iași la Oravița, din cauza războiului. Din 1946 devine econom al academiei, *advocatus pauperum* în tribunalul bisericesc și cenzor diecezan. Din 1947 primește și numirea de examinator prosinodal și membru al comisiei examinatoare pentru profesorii de religie. Activează și între 1948–1950 ca profesor al seminarului diecezan, iar din 1951–1956 este trimis la Alba Iulia, ca profesor în seminarul teologic de acolo. Deja din aprilie 1951 este numit promotor al justiției și apărător al legăturii matrimoniale (*defensor vinculi*) în același tribunal bisericesc de către vicarul general și ordinariul substituit Josef Plesz. Ulterior, tot în 1951, este numit provicar și vicar general de către ordinariul substituit Iván Frigyer (care a succedat la conducerea diecezei după arestarea lui Josef Plesz). Exerțarea autorității de vicar general la Alba Iulia, pentru Timișoara, se dorea și datorită faptului că dieceza ardeleană trebuia, conform prevederilor legislației comuniste, să preia autoritatea și asupra "fostei" Dieceze de Timișoara, dar și pentru că Frigyer declara, la 1 decembrie 1951, că el înțelege să îl însărcineze pe Cziza cu exercitarea funcțiilor de ordinariu, el rămânând și pe mai departe paroh în Timișoara VI Fratelia (totuși Frigyer semna actele și ulterior cu *ordinarius substitutus*). În acest sens, prezența lui Cziza la Alba Iulia asigura și o contribuție a sa ca profesor în cadrul seminarului de acolo, dar și asistența unui cunoscător al realităților din Dieceza de Timișoara pe lângă deținătorul jurisdicției de la Alba Iulia. La 11 iulie 1954 este numit vicar general de episcopul Augustin Pacha, proaspăt întors din închisoare. Această numire s-a făcut în mod evident și din dorința episcopului și din rațiuni practice, Cziza fiind recunoscut de stat multă vreme ca și "protopop-secretar". Rămâne vicar general și mai departe, în timpul ordinariilor Konrad Kernweisz (1954–1981), Ferdinand Hauptmann (1981–1983) și Sebastian Kräuter (1983–1990), aceștia fiind recunoscuți ca "protopopi". În 1963 este decorat cu "Steaua Republicii Populare Române". La 14 noiembrie 1972 este numit prelat domestic al Sfântului Părinte Papa. În august 1990 își înaintează demisia și își cere pensionarea și excardinarea din Dieceza de Timișoara, emigrând în Germania. Aici activează ca și preot pensionar la Auchsesheim între 1991–1993. A încetat din viață la 6 iunie 1993, la Augsburg, fiind înhumat la Auchsesheim. Vezi *Schematismus* 1948, 105; Anton Peter Petri, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, (Marquartstein: Th. Breit Druck+Verlag GmbH, 1992) coloana 286; ADT, Fond Personalia Vicarii Generale, Dosar Personalia "Ferdinand Tivadar Cziza (1915–1993)", dosar cuprinzând documente cu referire la persoana vicarului Cziza pentru perioada 1930–1993, nenumărat.

membru al comisiei examinatoare pentru profesorii de religie și cenzor diecezan. Pentru predarea Studiului Biblic era titular deja menționatul Pr. Dr. Josef Schwarz. Teologia Dogmatică și Filosofia erau domenii de studiu predilect și materiile de care răspundea Pr. Dr. Adalbert Boros, rectorul seminarului. Părintele Dr. Anton Schuler preda Istoria Bisericii și Teologia pastorală, el fiind la rândul său doctor în teologie, membru al Tribunalului Diecezan, examinator prosinodal, membru al comisiei examinatoare pentru profesorii de religie și cenzor diecezan. *Cantus Liturgicus* sau Cântul Liturgic era predat de Pr. Emeric Vormittag, succentor al Capitulului Catedral și capelan în parohia Timișoara I Cetate.⁵

Econom al Academiei Teologice, adică responsabil pentru aspectele administrative ale edificiului, pentru asigurarea condițiilor de cazare, masă și studiu ale studenților și corpului profesoral, era în anul 1948 tot, relativ tânărul profesor, Ferdinand Cziza.”Deputați” pentru disciplina în seminar erau canonicii Josef Waltner și Josef Nischbach, iar pentru partea administrativă, în legătură cu economul, stăteau preoții parohi Geza Carol Rech de la parohia Timișoara II Fabric și Georg Wetzl de la parohia Timișoara IV Iosefin.⁶ Prezentă schema de organizare a Academiei Teologice este ultima înaintea desființării abuzive a acestei instituții de învățământ confesional, de grad universitar. Detaliile și pașii întreprinși de autoritățile comuniste în scopul închiderii institutului și a confiscării întregului edificiu propriu al academiei, vor fi descrise în cuprinsul prezentului studiu. Mai întâi este însă cu siguranță absolut necesar să aruncăm o privire în trecutul de mai bine de două veacuri de existență a Academiei Teologice timișorene, cu un accent mai pregnant asupra funcționării sale în perioada păstoririi episcopului Dr. h.c. Augustin Pacha.

Precursori ai Academiei Teologice. Între școala Capitulului Catedral din Cenad, întemeiată de Sf. Gerhard de Sagredo în 1030 și Seminarul Teologic din veacul al XIX-lea

O dată cu întemeierea vechii Dieceze de Cenad în anul 1030 de către sfântul rege Ștefan al Ungariei și de către sfântul Gerhard de Sagredo, primul episcop de *Urbs Morisena*, este întemeiat și Capitulul Catedral al Sf. Gheorghe. În demnitatea de canonici, membrii ai capitolului, au fost numiți nimeni alții decât călugării benedictini, sosiți odată cu episcopul Gerhard, în noua sa cetate episcopală. Aceștia erau: *Stephanus, Anselmus, Conradus, Albertus, Ulricus, Walterus, Crato, Tazlo, Philippus, Henricus, Leonardus* și *Concius*.⁷ Ei proveneau

⁵ *Schematismus* 1948, 15, 18–19.

⁶ *Ibid.*, 19, 24–25.

⁷ *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Jubilari MDCCCC*, (Temesvárin: Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis, 1900), 65; Martin Roos, *Erbe und Auftrag. Die alte Diözese Csanád. Zwischen Grundlegung und Aufteilung 1030 bis 1923*, vol. I, partea 1: *Von den Anfängen bis zum Ende der Türkenzeit 1030–1718* (Szeged-Csanád, Zrenjanin, Timișoara, 2009), 32–33.

din mănăstirile benedictine din Pécs, Zalavár, Bakonybél și Pannonhalma. Acești canonici, la bază erudiți călugări, au format și primul corp profesoral al școlii capitulare, precursora seminarului teologic modern, întemeiată de sfântul Gerhard pe lângă catedrala și pe lângă capitlul său. Dintr-una din variantele *Legendei Mari* (*Legenda Major*) a Sf. Gerard aflăm despre întemeierea acestui școli medievale, care avea inițial un singur profesor (*magister*), iar ulterior doi. Sunt amintiți în această calitate canonicii Walterus și Henricus⁸, care predau materii precum lectura, scrierea (limba latină) și muzica sau cântul, școala având un pregnant rol de formare a clerului diecezan. Chiar și titlurile canonice redau rolul lor în cadrul capitlului, dar și al școlii capitulare: *Canonicul-lector* (uneori numit *canonicus scholasticus*) era cel care îi urma cel dintâi ca importanță capului capitlului, adică prepozitului, având drept rol clar definit conducerea școlii capitulare. El trebuia să supravegheze buna învățare a citirii și scrierii, dar și a citirii, respectiv cântării textelor sacre în catedrală. Putea avea un subaltern, numit *sublector*. Următorul canonic atât ca rang în capitlu, dar și ca rol în cadrul școlii capitulare era *canonicul-cantor*. Conform denumirii, el predă cântul sacru și muzica, în același timp fiind responsabil cu buna rânduială a ritualului liturgic în catedrală. Din trăsăturile muncii sale, se poate spune că era un precursor al profesorului de Liturgică și de Muzică Sacră din seminariile moderne. Dacă era necesar, era desemnat un subaltern și pentru canonicul-cantor, numit *succentor*. Prima clasă a acestei școli, spun izvoarele vremii, a numărat nu mai puțin de 30 de elevi.⁹ În mod cert această primă școală atestată documentar pe teritoriul actual al României, a funcționat până în preajma ocupării Cenadului și implicit a Banatului de către oștile otomane, în anul 1552. După acest an, viața religioasă de factură romano-catolică înregistrează, în teritoriul canonic al Diecezei de Cenad, un dezastru aproape total. Abia odată cu anul 1716, prin eliberarea Timișoarei și Banatului de sub ocupația otomană, se poate vorbi de o refacere treptată și, pentru început, relativ lentă a structurilor ecleziastice catolice din acest areal geografic. Un seminar teologic va fi redeschis, însă abia după aproape nouă decenii de la alungarea otomanilor, la data de 17 noiembrie 1806.¹⁰

După momentul 1716, în primii ani ai reactivării Diecezei de Cenad, educația viitorilor preoți era asigurată în seminariile teologice din Trnava (germ. Tyrnau, azi în Slovacia), Viena, Nitra (germ. Neutra, azi în Slovacia),

⁸ Kováts Sándor, *A csanádi papnevelde története. A mai papnevelde megnyitásának első centenáriuma alkalmából 1806–1906* (Temesvár: Csanádegyházmegyei könyvnyomda, 1908), 1–4.

⁹ Faragó János, *A csanádi kisebb papnevelde története. Szent Gellértől napjainkig (1030–1925)* (Temesvár: Der Landbote, 1925), 17–18.

¹⁰ *Schematismus 1900*, 279.

Buda (germ. Ofen), Zagreb (germ. Agram) și Bratislava (germ. Preßburg, azi capitala Slovaciei). Planuri, mai mult sau mai puțin realiste și bine articulate pentru întemeierea unui seminar teologic modern la Timișoara, au existat, însă ele au putut fi transpuse în realitate doar de episcopul Ladislaus Köszeghy de Remete¹¹, în 1806. Pentru susținerea financiară a studiilor alumnilor teologi în mai sus amintitele seminarii din cuprinsul Imperiului Austriac existau fundațiuni precum cea a episcopului de Cenad, Stephanus Dolny (1699–1707), în valoare de 3800 de florini, pentru finanțarea studiilor unui seminarist în institutul Sf. Ștefan de la Trnovo, dar și cea a lui Laurentius Marczibányi și a soției sale, Judith, născută Kvassovsky¹², întemeiată la 1 octombrie 1766, în valoare de 2528 de florini și 30 de crăițari, pentru finanțarea studiilor unui alumn în seminarul de la Nitra. Alți cinci seminariști puteau fi susținuți la studii în seminarul arhiepiscopal din Viena prin fundațiunile plătite de Districtul Timișoarei, din cadrul Administrației Camerale a Banatului Timișan (doi seminariști cu un stipendiu de 400 de florini pe an, începând din 23 iulie 1759) și de Administrația Montanistică, din așa-numita “fundatione montanistica” (trei seminariști, începând din 13 iunie 1760, dintr-un capital de 16.837 florini și 24 crăițari). În epoca iosefină, începând din 1780, studenții teologi bănățeni au fost reuniți în Seminarul Central din Buda, pentru ca mai apoi, din 1784, să se redistribuie în seminariile din Zagreb, Pesta, Bratislava și Trnovo.¹³

¹¹ *Ladislaus Köszeghy de Remete* (1745–1828), episcop de Cenad cu reședința la Timișoara între 1800–1828. Iezuit (din 1765), de origine din Szeged, a studiat la Buda și a predat ca profesor în multe din școlile ordinului din Ungaria. Sfințit preot în 1776, la Graz, el a mai studiat înaintea hirotonirii în acest oraș, obținând și titlul de doctor în teologie. A aparținut din 1776, ca preot diecezan, de episcopia de Pécs, unde a și predat tot din 1776, în gimnaziul de aici. Odată cu numirea lui Emericus Christovich în calitatea de episcop de Cenad, în anul 1777, acesta îl ia cu sine la Timișoara, ca secretar, Köszeghy urcând treptele ierarhiei până la cea de vicar general și prepozit al Capitlului. În 1798, datorită vârstei înaintate și a stării de sănătate a episcopului Christovich, Köszeghy este numit episcop auxiliar de Cenad, iar după moartea aceluiași Christovich, este ales de către Capitlu drept vicar capitular. Din motive care azi rămân necunoscute, este numit în 1799 episcop auxiliar de Oradea, însă consacrarea episcopală nu are loc. El nu părăsește Timișoara, fiind numit ca episcop de Cenad la 15 august 1800, după ce asigurase conducerea diecezei, pe durata sedis-vacanței, timp de doi ani. A fost unul dintre cei mai activi episcopi ai veacului al XIX-lea pentru dieceza bănățeană. A întemeiat seminarul teologic, a consacrat catedrala, a vizitat parohiile, a întemeiat parohii noi, a întemeiat un fond pentru preoții bătrâni și bolnavi, a editat, cu aprobarea Sfântului Scaun, un calendar diecezan propriu și a convocat un Sinod Diecezan în 1821. Moare la 4 ianuarie 1828, fiind înmormântat în cripta Domului (catedrala romano-catolică) din Timișoara. Vezi: *Schematismus 1900*, 50–51, Martin Roos, *Erbe und Auftrag, Die alte Diözese Csanád. Zwischen Grundlegung und Aufteilung 1030 bis 1923*, vol. I, partea 2b: *Vom Barock bis zur Revolution 1718–1850* (Szeged-Csanád, Zrenjanin, Timișoara, 2012), 11–53.

¹² Familie nobilă de origine maghiară, deținătorii domeniilor de la Turnu (jud. Arad) și Čoka (magh. Csóka, azi în Serbia, Banatul sârbesc), care își exercita dreptul de patronat la finele veacului al XVIII-lea asupra acestor două parohii. Vezi Roos, *Erbe und Auftrag*, I/2b, 17, 618.

¹³ *Schematismus 1900*, 277–278.

Este însă meritul decisiv al lui Ladislaus Kőszeghy, erudit sacerdot al pe atunci deja suprimatului ordin al iezuiților, de a fi înaintat deja la 1 mai 1799, adică în perioada în care era doar vicar capitular al vacantului scaun de Cenad, către Consiliul Locumtenențial solicitarea ridicării numărului de locuri de studenți potențiali de la 12 la 24, locuri atribuite diecezei bănățene, mai ales că în anul respectiv aceasta număra deja 200 de parohii. Și tocmai în sensul acestei măriti a numărului de posibili stipendiați se cerea, ca soluție optimă și necesară, întemeierea unui seminar diecezan propriu, la Timișoara. Răspunsul regal s-a lăsat așteptat, el sosind abia după doi ani, la 27 mai 1801. Prin el se stipula faptul că suma de 800 de florini, provenită din impozitele orașului Szeged, urma să fie atribuită Fondului Seminarului Diecezei de Cenad, fapt care ridica implicit numărul studenților susținuți financiar la 16. Răspunsul amintit preciza că din diverse alte fonduri se aduna și suma necesară restului de 8 studenți a căror finanțare era solicitată de episcop, finalmente putând fi școlarizați 24 de seminariști. În aceste condiții, episcopului îi rămânea doar să caute un local pentru institutul teologic, pe care să îl adapteze noului său scop și să fondeze institutul. Pentru aceasta, Kőszeghy și-a oprit privirea asupra vechii reședințe a iezuiților timișoreni¹⁴ și asupra fostei biserici a acestora, ambele aflate peste drum de palatul său episcopal. Datorită desființării *Societății lui Isus* (Ordinului Iezuit) în 1773, edificiul reședinței devenise proprietate a primăriei timișorene, biserica iezuiților, cu hramul Sf. Gheorghe, rămânând și pe mai departe biserică parohială a cartierului central, adică a cetății. Totuși, primăria acceptase prezența preotului paroh al cetății în această casă, alături de cea a școlii normale catolice.¹⁵ *Orașul Liber Crăiesc Timișoara* nu a vrut însă multă vreme să accepte propunerea episcopului Kőszeghy: parohia Cetate (centrală) să se mute în fosta biserică și mănăstire a franciscanilor observanți ai provinciei *Sanctissimi Salvatoris*, Sf. Ecaterina, iar școala normală catolică din același cartier Cetate, în fostul edificiu al mănăstirii franciscanilor observanți bosniaci (unde, dealtfel fuseseră repartizați, încă din 1788, călugării piariști cu mămăstirea și școala lor, transferate de la Sântana).¹⁶ Însă printr-o hotărâre a Consiliului Locumtenențial Regal, favorabilă planului episcopului, conducerea orașului a fost nevoită să deschidă discuțiile oficiale cu autoritățile diecezane. Acestea s-au inițiat la 26 martie 1806, fiind marcate de provocări, dispute, de multe ori publice, desfășurate în văzul lumii. Tot Consiliul Locumtenențial Regal

¹⁴ Martin Roos, *Erbe und Auftrag, Die alte Diözese Csanád. Zwischen Grundlegung und Aufteilung 1030 bis 1923*, vol. I, partea 2a: *Vom Barock bis zur Revolution 1718–1850* (Szeged-Csanád, Zrenjanin, Timișoara, 2010), 282–283.

¹⁵ Roos, *Erbe und Auftrag*, I/2b, 47.

¹⁶ *Schematismus 1900*, 108.

alocă însă, prin hotărârea sa din 30 septembrie 1806, din fondul desființatului ordin iezuit, suma de 40.000 de florini pentru renovarea și adaptarea fostei reședințe a iezuiților, tranșând astfel situația în favoarea viitorului seminar. În același an, la 17 noiembrie, episcopul Kőszeghy preia clădirea, în cadrul unei celebrări solemne. Discursul său, redactat pentru această ocazie în limba latină, a fost tipărit și distribuit în oraș.

Primul rector al seminarului a fost însuși fratele episcopului, canonicul-senior, Josef Kőszeghy, iar drept prodirector și responsabil cu pregătirea teologică, a fost numit canonicul custode, Andreas Radványi. Ca director, a funcționat însuși episcopul. Seminarul număra inițial 44 de locuri, ulterior numărul lor mărindu-se la 48.¹⁷ În primul an universitar, 1806/1807, au învățat aici un număr de 31 de studenți, alți doi rămânând la studii la Pesta, în Seminarul Central. Statutele seminarului, pus sub ocrotirea *Imaculatei Concepțiuni a Prea Curatei Fecioare Maria*, au fost deja redactate și aprobate la 21 august 1805, ca plan de învățământ fiind în vigoare acea *Ratio Educationis*, în forma ei din 2 august 1803. Accentul formării sacerdotale era pus pe o intensă viață spirituală, pe exerciții și retrageri spirituale, pe lecturi spirituale și pe participarea zilnică la Sf. Euharistie. Ziua începea vara la 4.30, iarna însă la ora 5.00 dimineața, ea încheindu-se la orele 21.00. Studiul, cursurile, rugăciunile și odihna erau relativ egal proporționate. Limba de predare era latina. Perioada de studiu era de patru ani, fiind împărțită în două cursuri, pentru fiecare dintre ele fiind responsabili doi profesori. Seminariștii purtau o reverendă de culoare albastru-închis, cu guler alb, simplu, înalt, această culoare fiind multă vreme specifică studenților teologi bănățeni. Întregul program era străbătut de un puternic spirit ignațian, o clară influență a fostului iezuit Kőszeghy, fapt care în primii ani ai epocii post-iosefine nu era unul de la sine înțeles. Cuvântul cel mai greu în conducerea seminarului îl aveau mereu rectorul, urmat de prodirector. Ambii erau numiți dintre clerici, mai precis dintre membrii capitolului catedral.¹⁸

Vechea clădire în care a fost deschis seminarul, servise deci ca reședință a călugărilor iezuiți. Ea a fost ridicată între 1730–1733, fiind formată din parter și etaj. Fațada bisericii a fost refăcută, respectiv barochizată între 1754–1769 (1771), deci încă în vremea iezuiților, de maistrul zidar Franz Anton Platel.¹⁹ Episcopul Kőszeghy, în pregătirea deschiderii seminarului, a renovat în anul 1806 clădirea cu parter și etaj, adăugându-i încă o aripă. Mai târziu, în 1841,

¹⁷ Koloman Juhász, Adam Schicht, *Das Bistum Timișoara-Temesvar. Vergangenheit und Gegenwart* (Timișoara: Sonntagsblatt, 1934), 107.

¹⁸ Roos, *Erbe und Auftrag*, I/2b, 47, 50–51.

¹⁹ Ibid., I/2a, 84–85.

odată cu întemeierea, de către episcopul Josef Lonovics de Krivina²⁰, a primei instituții de învățământ superior, cu studenți laici, *Lyceum Temesvariense*, format din secția de Filosofie (întemeiată 1841/1842) și cea de Drept (întemeiată 1845/1846), clădirea a suferit noi renovări și modificări, realizate sub conducerea arhitectului timișorean Anton Schmidt (1786–1863).²¹ În această epocă edificiului i-a mai fost adăugat încă un etaj, parterul fiind închiriat unor magazine, chiria fiind folosită pentru întreținerea edificiului, etajul întâi fiind destinat seminarului teologic, iar cel de-al doilea liceului timișorean. De menționat este și faptul că tocmai datorită proximității față de Cazarma Ardeleană, clădirea veche a seminarului este grav avariata în 1849 de luptele cu revoluționarii. Mai grav este că după înfrângerea revoluției pașoptiste, *Lycaeum*-ul nu și-a mai reluat activitatea, spațiile sale fiind ocupate, spre nemulțumirea conducerii seminarului, de o școală gimnazială cu trei clase. Această situație se va reglementa abia în 1908, la finalizarea noului complex școlar al călugărilor piariști din Timișoara.²² În imediata apropiere a seminarului, dar legat de acesta prin menirea sa, a fost deschis în anul școlar 1874/1875 și “Seminarul Mic” Sf. Emeric

²⁰ Josef Lonovics de Krivina (1793–1867), a fost originar din Miskolc, studiind filosofia și teologia la Eger și Pesta. În 1817 este sfințit preot la Eger, în același an devenind și doctor în teologie. Secretar și notar episcopal între 1817–1825, paroh între 1825–1829, el devine canonic al Capitlului Catedral de Eger între 1829–1834. Este membru corespondent, iar ulterior director al Academiei Maghiare de Știință, predând în 1830 teologie morală și teologie pastorală la Eger. Între 1834–1848 ocupă scaunul episcopal de Cenad. Membru al Academiei Regale de la Oradea, deschide la Timișoara acel *Lyceum Temesvariense* cu secțiile de Filosofie (1841) și Drept (1846), acestea fiind gândite împreună cu deja existentă Academie Teologică ca nucleu al unei prime universități. În 1843 este înobilat, primind titlul “de Krivina”, după localitatea bănățeană Crivina. În 1845 primește crucea Ordinului Sf. Ștefan și crucea cea mare a Ordinului Sf. Leopold. Devine consilier intim imperial, tot în 1845 devenind și cetățean de onoare al Timișorii. În 1841 este însărcinat de episcopii catolici ai Ungariei să meargă și să negocieze la Roma, cu Pontiful Roman, reglementarea căsătoriilor mixte. Acum se copiază la Roma, la cererea sa, listele decimelor papale strânse în Banat în jurul anilor 1333–1334. Se implică direct și decisiv în întemeierea Primei Case de Păstrare din Timișoara, dar reface și Fondul Preoților Pensionari. A vizitat întreaga dieceză (1835–1838) și a redactat rapoarte amănunțite ale vizitelor sale și ale situației de fapt din fiecare parohie existentă. Asesor al Tabulei Septemviralis. În aprilie 1848 este numit de împăratul Ferdinand al V-lea ca arhiepiscop de Eger, Lonovics ia însă o atitudine pro-revoluționară ceea ce îi aduce surghiunirea, mai întâi la Bratislava, apoi la Buda, iar apoi în mănăstirea benedictină de la Melk, Austria, unde rămâne până în 1854. În acest timp a redactat lucrarea monumentală: *Archaeologia Ecclesiae Catholicae* (Viena, 1857). A trăit un timp și la Viena, în cadrul Nunțiaturii. În 1859 a fost numit, dar abia în 1866 devine efectiv, arhiepiscop de Kalocsa. Nu și-a putut însă prelua scaunul arhiepiscopal din cauza sănătății precare. A decedat la 13 martie 1867 la Pesta, fiind înmormântat la Kalocsa în cripta catedralei de acolo. Vezi: *Schematismus 1900*, 51–52; Petri, *Lexikon*, coloanele 1158–1159; Roos, *Erbe und Auftrag*, I/2b, 122–137.

²¹ Petri, *Lexikon*, coloana 1709.

²² Stevan Bugarski, *Lyceum Temesvariense* (Timișoara: Ed. Tempus, 2008), 53–57.

(Emericanum), organizat ca un convict episcopal pentru educația tinerimii gimnaziale. Inaugurarea s-a făcut în memoria vizitei efectuate la Timișoara, la 6 mai 1872, de către împăratul Franz Josef I-ul, convictul fiind deschis²³ cu sprijinul episcopului Alexander Bonnaz.²⁴ Clădirea se afla în spatele bisericii seminarului și în proximitatea acestuia, vis-a-vis de Cazarma Ardeleană. Dintre alumnii convictului s-au ridicat ulterior o serie întreagă de studenți teologi și viitori preoți remarcabili ai diecezei.

Academia Teologică în secolul al XX-lea. Episcopul Iulius Glattfelder de Mór și noul edificiu al seminarului diecezan

Starea deplorabilă, igrasia și – din acest motiv – lipsa de igienă a vechiului edificiu al seminarului, dar și planurile de sistematizare realizate de către urbanistii timișoreni la începutul secolului al XX-lea, vor crea premisele ridicării unui nou local pentru această veche instituție de învățământ. În acest sens, episcopul Iulius Glattfelder de Mór²⁵ a inițiat negocieri în numele

²³ *Schematismus 1900*, 281–282.

²⁴ *Alexander Bonnaz* (1812–1889), născut la Challex, în Franța, a rămas orfan de tată încă de foarte mic. Mama sa a venit în Banat, împreună cu copilul ei, la unchiul patern, Anton Bonnaz, paroh de Tomnatec. Alexander Bonnaz a copilărit la Tomnatec (Triebswetter), urmând studiile gimnaziale la Arad, Timișoara și Szeged în 1831. Absolvește studiile filosofice la Szeged, iar teologia la Viena, fiind sfințit preot în 1837. A activat la Caransebeș ca și capelan, iar din 1839/1840 preia postul de profesor de Teologie Morală și Teologie Pastorală în cadrul Academiei Teologice timișorene. A fost cooptat deja în 1838 și în administrația centrală diecezană. Între 1840–1853 a păstorit parohia din Tomnatec. În 1851 este numit membru al Consistoriului Episcopal, iar din 1853 a devenit canonic al Capitlului Catedral. Deține funcția de inspector școlar pentru Voievodina Sârbească și Banatul Timișan și, între 1855–1860, cea de custode pentru cercetarea și întreținerea monumentelor arhitectonice din această provincie. Din 1860 a fost numit episcop de Cenad, calitate în care participă la lucrările Conciliului Vatican I (etapa 1869/70). Aici s-a îmbolnăvit grav, nemairefăcându-se niciodată. A sprijinit decisiv învățământul catolic, dezvoltarea școlilor Ordinului Călugărițelor de Notre Dame, învățământul pentru surdo-muți, realizând o sumedenie de acte de caritate pentru orfeline și școli. În perioada păstoririi sale s-au ridicat, adesea cu sprijinul său financiar direct, sau cu cel al episcopiei, deosebit de multe biserici în cele mai îndepărtate comunități, unele dintre ele monumentale, precum bisericile din Vârșet, Cenad, Timișoara-Cetate, Sântana sau Becicherecul Mare. A trecut la cele veșnice la Timișoara la 9 august 1889, fiind înhumat în cripta Domului. Vezi: *Schematismus 1900*, 53; Petri, *Lexikon*, coloanele 183–185; Bugarski, *Lyceum*, 538.

²⁵ *Iulius Glattfelder de Mór* (1874–1943), s-a născut la Budapesta, unde a urmat studiile gimnaziale pe care le-a absolvit cu bacalaureatul, promovat în 1892. Între 1892–1895 a studiat teologia, tot la Budapesta, fiind sfințit preot la 15 octombrie 1896. Între 1896–1899 a predat la Școala Reală din circumscripția VI și la Școala de Fete “Elisabetha” din capitala ungară. În 1897 și-a obținut titlul de doctor în teologie. Din 1899 devine prefect de studii și director al Seminarului Central din Budapesta, unde predă și ca profesor extraordinar. Este redactor al publicației “Örökimadás”. În 1902 a devenit primul director al Colegiului “Sf. Emeric” din aceeași orbe,

diecezei, cu administrația orașului Timișoara. Concluziile au fost următoarele: edificiul vechi al seminarului și biserica trebuiau demolate, pe amplasamentul lor urmând a fi ridicată o clădire cu trei etaje, care să completeze din veniturile aduse necesarul financiar al întreținerii studenților teologi. Această clădire urma să se realizeze pe ambele părți ale străzii Josef Lonovics (azi Augustin Pacha) lăsând loc și unei biserici care să o înlocuiască pe cea veche, demolată. Costurile estimative ale clădirii duble, destinate închirierii, împreună cu biserica din strada Lonovics, urmau a se ridica la suma de un milion de coroane, iar cele pentru ridicarea noului seminar la suma de cinci sute de mii de coroane. Terenul destinat ridicării unui nou local pentru seminarul teologic, măsurând 1900 de jugăre cadastrale, urma a fi alocat alături de încă două loturi (toate trei dispuse aproximativ în forma literei "T" cu o suprafață totală de 2196 jugăre cadastrale), în zona obținută cu doar câțiva ani după demolarea fortificațiilor de tip Vauban ale Timișoarei. Aceste noi suprafețe erau situate în partea dreaptă a drumului ce lega cartierul Cetate de zona Fabric, acolo unde urma a se forma noul inel al centrului urbei.²⁶ Se intenționa ridicarea aici a unui nou seminar, a unui nou palat episcopal și a unui edificiu destinat asociațiilor catolice de pe teritoriul diecezei.

Având, la 11 iunie 1913 aprobarea Capitlului Catedral și împrumuturile de la Casieria Fundațională a Diecezei și din Fondul Religionar, episcopul Glattfelder demarează ridicarea clădirii din strada Lonovics, destinată închirierii. Din păcate însă, ea nu a fost realizată decât pe jumătate, cealaltă jumătate

---

Budapesta, institutul fiind, în fapt, organizat și practic fondat de Glattfelder. Anul 1904 îi aduce numirea de capelan papal, Glattfelder remarcându-se pentru editarea de publicații referitoare la educația universitară catolică din capitala ungară și din țară. Între 1909–1911 a predat Retorica și Omiletică la Facultatea de Teologie din cadrul Universității din Budapesta. La 8 martie 1911 a fost numit episcop de Cenad, fiind intronizat în această funcție la 28 mai 1911, în Domul din Timișoara. A construit noul seminar timișorean, hotărâște la 15 august 1920 întemeierea unei preparandii de învățători catolici germani la Timișoara. A criticat guvernul român în chestiunea Reformei Agrare, ceea ce îi aduce lui și diecezei deservicii majore. Se retrage, în final, la Szeged în martie 1923, lăsându-l pe canonicul Augustin Pacha în calitate de Administrator Apostolic la Timișoara. Activează la Szeged timp de două decenii, construind o nouă catedrală, o reședință episcopală, un seminar teologic nou și o preparandie pentru învățători. A activat începând din 1927 ca membru al Camerei Superioare a parlamentului ungar, fiind membru de onoare a Societății Sf. Ștefan și președinte al Societății de Arte Frumoase. În 1943 a fost numit arhiepiscop de Kalocsa, însă datorită stării de sănătate nu a putut să își preia funcția. A încetat din viață la 30 august 1943, fiind înmormântat în cripta catedralei din Szeged, ridicată de el. Vezi: Petri, *Lexikon*, coloanele 553–554; Franz Kräuter, *Erinnerungen an Bischof Pacha. Ein Stück Banater Heimatgeschichte*, (Bukarest: ADZ Verlag, 1995), 50–73.

²⁶ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Varia Erga Constructiones Seminarii novi (1913–1915), articolul nesemnat *Ein gutes Geschäft – ein schlechtes Geschäft*, excerpt din *Temesvárer Volksblatt* Anul XII, Nr. 148 Timișoara, luni, 30 iunie (1913), 1.

proiectată (planurile fiind realizate de Ernst Förk și de Gyula Petrovác), precum și biserica, rămânând, datorită izbucnirii primei conflagrații mondiale, doar la stadiul de planuri, pe hârtie.²⁷

Pentru edificarea localului nou al Seminarului Teologic, a fost întemeiată o “comisie de construire”, din care făceau parte: episcopul dr. Iulius Glattfelder, canonicul Augustin Pacha, prefectul de studii dr. Martin Aurel, specialistul în artă sacră, Heinrich Fieber, primarul Timișoarei, dr. Karol Telbisz și Emil Szilárd, inginerul constructor al orașului. Planurile edificiului s-au realizat de către profesorul Ernst Förk, arhitect din Budapesta, alegerea fiind realizată de comisia de construire, mai sus menționată la data de 25 septembrie 1913. Ulterior, arhitectul Förk, alături de Gyula Petrovác, profesor la Școala Superioară de Construcții din Budapesta, au condus lucrările la acest nou edificiu, antreprenor fiind Leopold Löffler, și el tot din Timișoara.

Piatra de temelie a fost așezată la 5 noiembrie 1913 (lucrările efective au început însă miercuri, 8 octombrie 1913 cu 12 zidari, care au început să așeze zidurile fundației)²⁸, în cadrul unei ceremonii solemne, în prezența episcopului Iulius Glattfelder, a episcopului-auxiliar József Németh, a Capitlului Catedral, a profesorilor de teologie, a călugărilor piariști, a tuturor seminariștilor, a oficialităților locale și a unui numeros public. Discursul episcopului Glattfelder, rostit cu această ocazie, a fost unui însuflețitor, el făcând apel în cuvântare la spiritul de educator și misionar al Sf. Gerhard, cel care a întemeiat prima școală de formare a clerului din vechea Dieceză de Cenad. Cu această ocazie, a fost încastrat în piatra de temelie, un document în care și-au pus semnătura toți participanții de vază la ceremonie și constructorii, zăpădă și lista completă a studenților teologi ai diecezei, din acel moment.²⁹

În iunie 1914, Academia Teologică și-a luat rămas bun de la vechea ei clădire. În 11 iunie, rectorul, Dr. Johannes Kramp, a celebrat un Requiem pentru sufletele răposaților întemeietori, binefăcători, ale foștilor profesori și studenți, iar a doua zi s-a celebrat un Te Deum, ca mulțumire pentru toate binefacerile ce s-au adus prin existența și serviciul acestei clădiri. În data de 13, de sărbătoarea Trupului Domnului (*Corpus Domini*), episcopul a celebrat pentru ultima dată Sf. Liturghie în vechea biserică Sf. Gheorghe, a seminarului vechi, mutând Sf. Taină a Euharistiei din biserică în capela interioară a seminarului nou. În 21 iunie, odată cu încheierea anului școlar, a avut loc o închidere

²⁷ ADT, Fond: Immobilienverwaltung, Colecția de Documente referitoare la imobilul din Str. Augustin Pacha Nr. 2, planurile clădirii datate la 8 iulie 1914, semnate de arhitect, de antreprenor și de membrii comisiei de construire, nenumărat.

²⁸ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Varia Erga Constructiones Seminarii novi (1913–1915), Jurnalul de construcție a inginerului Gyula Petrovác, p. 4.

²⁹ Faragó, *A csanádi*, 159–165.

solemnă a acestuia, fiind comemorați cu această ocazie toți absolvenții seminarului. Seara, clopotele bisericii au sunat pentru ultima oară, iar a doua zi s-a început demolarea bisericii și a clădirii.³⁰

Deși sub amenințarea războiului mondial, izbucnit la 26 iulie, lucrările la noua clădire reușesc a fi încheiate, edificiul fiind predat beneficiarului la 8 septembrie 1914.³¹ La 4 octombrie a avut loc mutarea în seminar a elevilor *Emericanum*-ului, iar la 7 octombrie cea a studenților teologi. Sfințirea seminarului, rămas ca și cel vechi, tot sub ocrotirea Imaculatei Concepțiuni a Sfintei Fecioare Maria, a avut la 5 octombrie 1914, în ziua sf. Emeric. Clădirea, o realizare remarcabilă pentru arhitectura timișoreană a epocii, era la momentul respectiv unul dintre cele mai moderne și mai bine dotate institute teologice din Imperiul Austro-Ungar. Ea dispunea de un demisol, un parter, două etaje și o mansardă. Pe frontispiciu era așezat motto-ul: "Pro Aris et Litteris" (Pentru serviciul altarelor și știință). Edificiul oferea spații luminoase și spațioase de la sala scărilor, birouri, locuințe pentru profesori, internat, săli de studiu, capele, sala festivă, biblioteca, infirmerie, bucătărie, cămări, sală de mese, săli de recreere și locuințe pentru personalul angajat. Cele mai interesante și mai frumoase spații erau capela cea mare a seminarului și sala festivă. Acestea erau decorate cu vitralii, picturi și mobilier după moda *Jugendstil*-ului vienez și budapestan. Capela era ornamentată cu picturi deosebite, deținând, printre altele, 8 vitralii realizate la Budapesta în atelierele Roth și o orgă realizată în atelierele firmei familiei *Wegenstein*, la Timișoara.³²

Una dintre ultimele măsuri ale lui Glattfelder, legate de activitatea seminarului Teologic, a fost aceea de a trece parțial, ca limbă de predare, de la limba latină la limba germană. Se predau astfel în această limbă Istoria Bisericii și Sociologia, restul materiilor rămânând a fi învățate tot în latină. Situația se datora în mare măsură și creșterii numărului de seminariști de limbă maternă germană, în paralel cu o scădere a numărului celor maghiari.³³

Odată cu retragerea la Szeged a episcopului Glattfelder, în martie 1923, soarta vechii Dieceze de Cenad era pecetluită. Episcopul mai dispunea doar de o autoritate ciuntită, limitată exclusiv asupra părții rămase Ungariei din Banatul istoric și din vechea episcopie. În schimb în capitala Banatului se întemeia Administratura Apostolică de Timișoara, iar la Zrenjanin, în acea parte a provinciei ce fusese atribuită Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, a fost întemeiată Administratura Apostolică a Banatului. Academia Teologică

³⁰ Juhász, Schicht, *Das Bistum*, 125–127.

³¹ *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMXVI* (Temesvári: Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis, 1916), 124.

³² Juhász, Schicht, *A csanádi*, 128–131.

³³ Kräuter, *Erinnerungen*, 80.

rămânea la Timișoara, la Szeged Iulius Glattfelder întemeind în 1930 un seminar nou. În tot acest timp, seminariștii din teritoriul administrat începând cu martie 1923 de Glattfelder, studiau la Budapesta, Esztergom, Viena sau în alte seminarii. Exemple interesante în acest sens sunt și seminariști precum Gyula Kapossy (născ. la Kiskúnfélegyháza) sau Sándor Marycz (născ. la Mako), care studiind peste hotare, au cerut după 1920 încadrarea lor în partea maghiară a vechii Dieceze de Cenad, actele lor trecând însă în primă fază pe la Timișoara.³⁴ Noul institut de la Szeged se bucura de o clădire nouă și de profesori, în marea lor majoritate iezuiți, dar și de un număr de 33 de studenți încă din primul an.³⁵

La Zrenjanin însă, situația nu a permis deschiderea unui institut teologic, administratorul apostolic Ioannes Raphael Rodić, arhiepiscop de Belgrad-Smederevo, trimițând candidații la vocația preoțească în special în seminarul Diecezei de Djakovo³⁶, tot din Jugoslavia, dar și în seminarii străine, din orașe precum: Roma, Strasbourg, Bamberg, Frankfurt/ Main, Passau, Viena, Fulda, Zagreb, Mainz și Freiburg. Două convicte pentru candidații de gimnaziu la așa-numitul seminar mic (Seminarium Minus), funcționau la Becicherecul Mare (azi Zrenjanin, în Serbia) – un Convict Arhiepiscopal – și la Vârșeț (azi Vrsac, în Serbia) – Convictul Sf. Alois Gonzaga.

Academia Teologică și episcopul Dr. h.c. Augustin Pacha (1923–1950)

La Timișoara, canonicul Augustin Pacha, imediat după preluarea conducerii Administraturii Apostolice, văzând numărul tot mai mic de studenți de limbă maghiară, paralel cu creșterea constantă a numărului celor germani, cere introducerea unor cursuri de limbă maghiară, în condițiile în care acești viitori preoți ajungeau la un moment dat să deservească și parohiile cu credincioși maghiari.

În această perioadă, datorită plecării episcopului Glattfelder, dar și a lipsei unui episcop consacrat, care să aibă implicit dreptul de a sfinți preoți, apare problema locului unde viitorii preoți din Administratura Apostolică de Timișoara vor fi ridicați la această treaptă. Soluția lui Pacha a fost una care a ținut cont de noile condiții politice și naționale, dar și de relația proastă pe care Glattfelder o avuse la plecare cu autoritățile române. Acesta îi propusese lui Pacha să îi fie trimiși la Szeged candidații la preoție, pentru a fi sfințiți acolo. Noul administrator timișorean a refuzat însă propunerea episcopului și a decis trimiterea tuturor candidaților la Oradea, acolo unde Emeric Bjelik, episcop

³⁴ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Dosar: Repatrieri 1918–1922, nenumărat.

³⁵ Viktor Zsódi, "A szegedi egyházmegyei közti papnevelő intézet története 1930–1955 között", *Magyar Egyháztörténeti vázlatok (Essays in Church History in Hungary)* 3–4 (2007): 71–73.

³⁶ *Schematismus Cleri Administraturae Apostolicae Banatus in Jugoslavia, Anno Domini 1935* (Petrograd: Typis Typographiae Schneller et Fratrum Göschl, 1935), 5, 34.

auxiliar de Oradea și titular de Thasus, urma să celebreze hirotonirile și pentru administratura bănățeană. Aspectul descris s-a soluționat între 1923–1927 în această modalitate, mai precis până în momentul în care Pacha însuși a fost consacrat episcop, primind astfel și facultatea de a sfinți preoți.³⁷

Două alte probleme stringente ale noului administrator apostolic au fost cele ale asigurării unui corp profesoral bine pregătit pentru seminar, precum și cea a numărului seminariștilor. Dacă problema acestora din urmă nu era una ușor de soluționat, Pacha trebuind să se bazeze de acum înainte exclusiv pe resursele locale și nu și pe surplusul de studenți sau chiar de preoți, sosit până la finele primei conflagrații mondiale din actuala Slovacie și din Ungaria, problema profesorilor era una soluționabilă doar în timp. Tocmai în acest scop, el va trimite tineri studenți sau preoți la studii în centre universitare sau seminarii apusene. Exemple notabile sunt: Adalbert Boros și Ferdinand Cziza la Roma, Julius Lamoth la Bonn, Anton Schulter și Lorenz Zirenner la Münster/Westfalen, Nikolaus Csátáry și Franz Kräuter la Viena și Josef Schwarz la Innsbruck.³⁸ Cu toții s-au întors acasă sau au obținut ulterior doctorate în Filosofie, Teologie, Istoria Bisericii sau Sociologie.³⁹ Costurile școlarizării acestor tineri erau asigurate de *Reichsverband für das katholische Auslandsdeutschtum* (Asociația pentru Germanii Catolici din Străinătate), o instituție catolică ce sprijinea pastorația și dezvoltarea comunităților catolice de limbă germană din afara Germaniei.⁴⁰ Acestei îmbunătățiri a nivelului academic i s-a adăugat și una la nivel spiritual, fiind organizate permanent exerciții spirituale pentru seminariști și cler, fie în cadrul seminarului, fie la Maria-Radna, exerciții la care participa de fiecare dată și Augustin Pacha. Tot în acest sens, al îmbunătățirii vieții intelectuale și spirituale, episcopul, prin Capitlul Catedral și/sau conducerea Academiei Teologice, a chemat permanent profesori invitați și diverși intelectuali din străinătate care să țină diverse cursuri pentru tinerii studenți și pentru preoți, dar și pentru elevii de liceu. În acest sens sunt de menționat cursurile ținute de profesori din Universitatea din Münster, în seminar, în primăvara anului 1927, în săptămâna Paștelui, paralel cu alte cursuri ținute în Liceul “Banatia”, pentru elevii acestei preparandii de învățători⁴¹.

³⁷ Kräuter, *Erinnerungen*, p. 80; Claudiu Călin, “Dr. h.c. Augustin Pacha (1870–1954). Succint excurs biografic al primului episcop romano-catolic de Timișoara”, *Banatica*, 19 (2009): 239.

³⁸ Kräuter, *Erinnerungen*, 84–85.

³⁹ Anton Peter Petri, *Lehrkörper und Anzahl der Theologen im Temeschburger Priesterseminar (1806–1948)*, Neue Banater Bücherei nr. VII (Mühldorf/ Inn, 1984), 3–6, 11.

⁴⁰ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisorile lui Emil Clemens Scherer, rectorul Academiei Teologice din Berlin, către Augustin Pacha, din 3, respectiv 15 februarie 1933, nenumărat.

⁴¹ Kräuter, *Erinnerungen*, 85, 93.

Prestanța Academiei Teologice aparținătoare, din 1930, nou înființatei Dieceze Romano-Catolice de Timișoara, s-a văzut atât anterior acestei date, cât și ulterior chiar și prin vizitele unor înalți prelați sau chiar monarhi, precum Carol al II-lea, care a vizitat seminarul și învecinatul liceu “Banația” (preparandia germană catolică de învățători), însoțit fiind de primul ministru Nicolae Iorga.⁴² Din seria oaspeților îi amintim aici pe: Emeric Bjelik, episcop militar, în 1916, Lipot Árpád Várady, arhiepiscop de Kalocsa (fost preot al Diecezei de Cenad) în 1917, Francesco Marmaggi, nunțiu apostolic la București în iulie 1921, Raymund Netzhhammer, arhiepiscop de București, în 1922, Rafael Rodić, arhiepiscop de Belgrad-Smederevo, în 1924, Alexandru Cisar, arhiepiscop de București, în august 1925 și Mihai Robu, episcop de Iași în decembrie 1925.⁴³ Listei înalților oaspeți li se adaugă arhiepiscopul Andrea Cassulo, nunțiu apostolic, în 1943, sosit la Timișoara pentru a vizita lagărul de prizonieri sovietici de la marginea orașului, dar și pentru a-i fi alături episcopului Pacha cu ocazia jubileului de cincizeci de ani de preoție. După Liturghia pontificală, celebrată de jubliar în Dom, masa și festivitatea, restrânse ca fast și număr de invitați (au fost totuși 100 de persoane), s-au ținut în sala festivă a Academiei Teologice. Au vizitat, cu această ocazie, și seminarul oaspeți precum: Márton Áron, episcop de Alba Iulia, Ioan Bălan, episcop greco-catolic de Lugoj, Nicolae Brînzeu, prepozitul Capitulului Catedral greco-catolic de Lugoj și Vasile Lăzărescu, episcopul ortodox din Timișoara.⁴⁴

La începutul anilor trezeci situația economică a țării a fost una deosebit de grea. Dobânzile mari la bănci, rata mare a inflației, starea grea a agriculturii, situația salariilor bugetarilor s-au răsfrânt toate în mod negativ și asupra salariizării episcopului, a membrilor capitolului sau a profesorilor seminarului. Prin noua lege monetară din 7 februarie 1929, care stabilea redobândirea reconvertibilității leului, se stabilea achitarea doar a unei mici părți a datoriilor bancare, legea aplicându-se și asupra restanțelor la plata contribuțiilor credincioșilor pentru susținerea financiară a propriului cult. Pe fondul acestor realități și chiar – pe plan intern, organizatoric-ecclesiastic, a conflictelor dintre comunitățile bisericești locale cu unii credincioși restanțieri ai acestor taxe⁴⁵ – au existat chiar perioade de până la un an de zile în care statul a fost incapabil să își plătească angajații, în acest context nici episcopul, nici profesorii Academiei Teologice neprimind nici un fel de remunerație de la stat.⁴⁶

⁴² Ibid., 116.

⁴³ Faragó, *A csanádi*, 170–171.

⁴⁴ Kräuter, *Erinnerungen*, 146; Călin, “Augustin Pacha”, 249.

⁴⁵ *Vezi Statutele unitare și obligatoare pentru Comunitățile Bisericești în Dieceza Romano-Catolică de Timișoara*, (Timișoara: Tipografia Victoria, 1934), 1–39.

⁴⁶ Kräuter, *Erinnerungen*, 117.

Din punctul de vedere al disciplinei ecleziastice, Academia Teologică timișoreană era supusă episcopului locului, care avea mereu ultimul cuvânt în numirea rectorului seminarului și a profesorilor. Sfântul Scaun deținea însă la rândul său un organism central de coordonare și control a institutelor teologice. Aceasta era așa-numita *Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus*. Periodic, prefectul acestei congregații romane avea obligația de a trimite un Vizitator Apostolic care să ia pulsul vieții seminariilor, la fața locului. În acest sens, în vara anului 1939 cardinalul Giuseppe Pizzardo, îl trimitea pe Joseph Rousseau, călugăr din ordinul Oblaților Mariei Imaculate, pentru a vizita seminariile episcopioilor de rit latin din țara noastră. Raportul elaborat în urma acestei vizite și emis la 8 decembrie 1939 nu conține, în fapt, decât recomandări generale pentru diecezele României, fiind doar un act director pentru disciplina școlilor teologice. Sunt accentuate aspectele spirituale ale vieții seminaristului și seminarului, confesarea deasă și existența unor confesori numiți, disciplina în spirit și în comportamentul social-urban, existența unor regulamente tipărite ale acestor institute, formarea axată pe patru ani de studiu, doi de filosofie și doi de teologie, numirea de profesori bine pregătiți, studierea unor materii speciale precum Teologia Ascetică, Doctrina Acțiunii Catolice, Riturile Bisericii Orientale sau Istoria.⁴⁷

Problema unui regulament general și unitar al Seminariilor și Academiilor Teologice romano-catolice din România a intrat încă în prima jumătate a anului 1943 și în atenția Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, respectiv a Secretariatului de Stat al Cultelor și Artelor, Direcțiunea Cultelor Istorice. În acest scop, ministerul a creat o comisie specială, din care făcea parte și preotul Anton Durcovici, pe atunci vicar general al Arhiepiscopiei de București. Nereușind să ofere nici o soluție, comisia a fost dizolvată. În urma unor consultări verbale purtate între Nunțiatură și Secretariatul de Stat al Cultelor, s-a hotărât ca, în conformitate cu articolul XVI⁴⁸ din Concordatul

⁴⁷ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisorile cardinalului Pizzardo, prefectul de la *Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus*, către Augustin Pacha, din 19 aprilie, respectiv 8 decembrie 1939, nenumerotat.

⁴⁸ “Art XVI §1. În fiecare Diocesă Seminarul pentru formarea tânărilor Cler, va fi sub dependența exclusivă a episcopului. § 2. Profesorii vor fi cetățeni români, afară de excepțiile admise de comun acord de Sfântul Scaun și de Guvernul regal. § 3. Programul de studii se va fixa de către autoritatea bisericească competentă. § 4. În seminarii, studiu limbei și istoriei naționale va fi obligatoriu, conform programului stabilit de Conferința Episcopilor diocesani în înțelegere cu Ministerul competent, în măsura de a nu împiedeca studiile teologice și în așa chip ca să fie compatibil cu caracterul religios al acestor Institute; în acest scop, zisul Minister va avea cunoștința de programul menționat la paragraful precedent.” Vezi “Lege pentru ratificarea Concordatului”, nr. 1842, din *Monitorul Oficial*, Partea I-a, Legi Decrete Direcțiunea Monitorul Oficial și Imprimeriilor Statului, București, Miercuri 12 Iunie (1929): 4478–4489. Articolul XVI din Concordat se regăsește la p. 4483.

dintre Regatul României și Sf. Scaun, ordinariatele episcopale latine din țară să înainteze propunerile lor pentru un regulament, urmând ca acestea să fie prelucrate, reunite într-un text unitar și supuse ulterior aprobării Sfântului Scaun. Acesta, la rândul său, a mandatat Nunțiatul în vederea supravegherii acestui proces, astfel încât ordinariatele episcopale să nu fie cumva îngrădite în libertatea lor de a-și instrui și forma propriul cler. Aceste intenții ale statului au fost aduse, la 15 septembrie 1943, la cunoștința episcopului Augustin Pacha de către nunțul Andrea Cassulo. Răspunsul, conținând punctul de vedere al episcopului Pacha, nu s-a lăsat prea mult așteptat. Deși în doar două puncte, scrisoarea din 23 septembrie a episcopului bănățean atrăgea atenția pe larg asupra unor elemente de drept consfințite prin Concordat: 1. dreptul exclusiv și liber al Bisericii de care aceasta trebuie să se bucure când își organizează învățământul teologic (sunt amintite aici: canoanele 1352 și 1354 din Codul de Drept Canonic (ediția 1917), art. XVI, § 1 și § 3 din Concordat și art. 15 din Legea Cultelor), chestiuni valabile și în cazul Bisericii Ortodoxe, precum și faptul că loialitatea Bisericii Catolice față de statul român se manifestă și prin faptul că în seminarii și în academiile teologice se învață ca materie de sine stătătoare limba națională și istoria țării, conform normelor stabilite între ordinariatele episcopale și ministerul de resort. Aceste elemente erau, la data respectivă, pe deplin observate în Academia Teologică din Timișoara, episcopul notând faptul că și studenții teologi timișoreni proveneau din licee publice în care aceste materii erau temeinic predate și verificate prin examene publice serioase. Din acest motiv, Pacha considera drept superflău orice imixtiune a statului în acest aspect. La punctul 2. al răspunsului episcopului, referindu-se la elaborarea unor norme comune pentru seminariile ordinariatelor din întregul Regat al României, Pacha amintea că episcopiiilor le este acordat, prin Codul de Drept Canonic, dreptul de a-și întemeia și reglementa prin măsuri și regulamente proprii, apropiate de ierarhul locului, activitatea institutelor academice teologice, în care să își formeze clerul conform realităților și necesităților locale, respectiv regionale (C.I.C. can. 1354 § 1, can. 1357 § 1, § 3, Concordat art. XVI § 1, § 3). În lumina acestor precizări, în ceea ce îl privea, episcopul Pacha dorea garantarea acestor drepturi, fără nici un fel de imixtiune a statului sau a oricărei puteri civile, pe care o considera nocivă, demnă de respins și de evitat.⁴⁹ Poziția lui Augustin Pacha denotă o oarecare teamă de o imixtiune a statului în aspecte aproape exclusiv canonice și de educație a tânărilor cler. Poziția sa este probabil fundamentabilă prin contextul politic existent în epocă: România, ca aliată a Germaniei naziste putea fi pusă și în acest aspect, în serviciul politic și ideologic

⁴⁹ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Corespondența dintre nunțul apostolic Andrea Cassulo și Augustin Pacha în chestiunea unui regulament unic al seminariilor dieceane din România, 1943, nenumerotat.

al Reichului, fapt care tocmai în chestiunea educației clerului nu era deloc de dorit, și care, în spiritul episcopului Pacha era totalmente nocivă și obligatoriu de evitat.

Constatând interesul autorităților în această chestiune, episcopul Pacha a înaintat ministerului de resort două adrese în cursul anului 1943: Nr. 3235 și 3653. Din păcate cuprinsul lor nu ne este cunoscut, actele nemaipăstrându-se. Răspunsul “oficios” a sosit la 23 decembrie 1943, în cuprinsul său cerându-se elaborarea unui regulament de organizare și funcționare al institutului teologic romano-catolic din Timișoara, în care să se precizeze normele de recrutare a corpului didactic, în acord cu legile publicate, în vigoare, pentru învățământul similar, de stat. Acest regulament urma să fie prezentat autorităților statului și publicat. Până la remiterea acestui act normativ, profesorii Adalbert Blaskovics și Antoniu Schuler nu vor putea fi recunoscuți decât ca profesori suplinatori și nu ca profesori plini.

În cazul acestui document, episcopul Pacha recurge la o soluție simplă: remite rectorului Josef Korner adresa ministerială și îi solicită, la 29 decembrie 1944, redactarea unui regulament pentru angajarea corpului profesoral propriu Academiei Teologice, regulament care să respecte prevederile canonice și legale (civile), în vigoare. Răspunsul rectorului Korner vine abia la 25 februarie 1944, preotul-profesor remarcând la rândul său că, un regulament de acest gen, unitar pentru diecezele romano-catolice din întreaga țară, negociat și obținut prin intermediul Nunțiaturii, nu ar fi o idee deloc rea. Proiectul de regulament al lui Korner, înaintat episcopului atât în germană, cât și în limba română, cuprinde nouă puncte. Deja de la punctul unu se precizează că “Dreptul de numire a profesorilor Academiei revine exclusiv episcopului diocezan”. Punctele 2, 3 și 4 se referă la calitățile ce trebuiesc îndeplinite de viitorii profesori: să exceleze în știință, viață virtuoasă și prudență, să fie – preferabil – doctori în Teologie ai unei universități recunoscute de Sf. Scaun și să fie cetățeni români, desigur în afara excepțiilor admise de comun acord “de Sfântul Scaun și de Guvernul Regal”. La punctul al cincilea sunt enumerate catedrele, în total în număr de șase: 1. pentru “obiectele naționale române”⁵⁰, 2. pentru Studiul Biblic, 3. pentru Filosofie, 4. pentru Dogmatică, 5. pentru Drept Canonic și Teologie Morală, 6. pentru Istoria Bisericească și Teologie Pastorală.⁵¹

⁵⁰ Propunerea de Regulament înaintată de Pr. Josef Korner era în perfect acord cu prevederile Concordatului, Art XVI, §§ 1–4, fiind însă adăugate unele mici îmbunătățiri de natură morală, academică și administrativă.

⁵¹ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Corespondența dintre nunțul apostolic Andrea Cassulo și Augustin Pacha în chestiunea unui regulament unic al seminariilor diecezane din România, Proiectul de regulament înaintat de rectorul Korner episcopului Pacha, 1943, nenumărat.

Avansarea de la treapta de profesor suplinitor la cea de titular se făcea după doi ani de activitate. Episcopul era acela care emitea numirea, candidații trebuind să activeze neînterupt și fără probeleme de natură disciplinară sau de alt fel, pe durata acestor doi ani, pentru a accede la statutul dorit. Acest lucru era prevăzut la punctul al șaselea al preconizatului regulament.

Punctele șapte și opt se refereau la unele drepturi salariale, beneficii și drepturi de pensie, dintre care ultimele puteau fi ridicate doar din fondul de pensii pentru clerici, propriu Diecezei de Timișoara. Acest ultim punct, pare să fi fost ulterior șters din proiectul de regulament, deoarece ciorna regulamentului, păstrată în arhiva diecezană timișoreană, prezintă rectificări în acest sens.

La ultimul punct, al nouălea, se preciza faptul că episcopul diecezan avea dreptul de a-i destitui din funcție pe profesorii de teologie, în orice moment. Nu se dau nici un fel de detalii cu privire la condițiile în care se puteau face aceste destituiri.

Punctele acestui proiect de regulament au fost înaintate de către Augustin Pacha Nunțiatului Apostolice la data de 28 februarie 1944, cu precizarea că textul respectă întru totul prevederile paragrafului 1, articolul XVI din cadrul Concordatului semnat în 1929 de Regatul României și Sfântul Scaun. Nunțiul Andrea Cassulo îi răspundea episcopului Pacha la 4 martie 1944 într-o scrisoare prin care îi confirma primirea propunerii sale cu privire la regulamentul în cauză, cerându-i totodată să nu întreprindă deocamdată nici o negociere cu statul român, având în vedere natura superioară a tematicii chestiunii. Mai departe, nunțiul îl asigura pe episcop că Sfântul Scaun este informat despre acest fapt și că acesta va pretinde respectarea amintitelor prevederi ale articolului XVI din Concordat. În plus, Cassulo îl întreba pe Pacha dacă la un moment dat, în trecut, seminarul din Timișoara a depins sau nu, în vreun fel, de autoritățile statului, în alte aspecte decât prevederile privind cetățenia profesorilor și materiile predate în limba română. Din nou, la 14 martie 1944, episcopul cere rectorului seminarului un răspuns adecvat și competent la chestionarea venită de la nunțiul Cassulo. După trei zile, la 17 martie, rectorul Josef Korner îi comunica episcopului Pacha faptul că seminarul s-a aflat mereu sub libera autoritate diecezană, statul solicitând cel mult unele statistici legate de profesori și de numărul studenților, fiind cerută, o singură dată, o “Programă analitică” cu privire la materiile predate și tot o singură dată s-a făcut un control legat de materiile ce trebuiau predate în limba română. În opinia rectorului Josef Korner, aceste relații cu statul s-au păstrat mereu în limitele precizate de Concordat. Pe de altă parte, salariile profesorilor au fost mereu achitate de către stat, care a și stabilit dealfel cuantumul acestora. Inițial, chiar și nou-numiții profesori primeau un salariu complet, fiind recunoscuți de stat drept “profesori titulari provizorii”. Doar în

anul 1934, cei doi noi profesori angajați, Julius Lamothe⁵² și Adalbert Boros, au primit doar 80% din salariu, fiind recunoscuți doar drept “profesori suplimentari”. După patru ani însă, fără nici o formalitate din partea Academiei Teologice, statul a întregit salariul celor doi și i-a recunoscut drept “profesori titulari provizorii”. Situația s-a schimbat însă în cazul profesorilor angajați în 1937 și 1938 (Adalbert Blaskovics⁵³ și Anton Schulter).⁵⁴ După trecerea celor patru ani, ordinariatul episcopal a solicitat statului întregirea salariului acestora, până atunci de doar 80% din valoarea totală. De această dată însă, ministerul de resort a solicitat imediată înaintare a unui “Regulament” în baza cărora cei doi profesori au fost angajați și în baza căruia aceștia funcționează pe posturile lor. În acest sens, la 28 februarie 1943 s-a înaintat deja răspunsul mai sus amintit.

Anii '40 au însemnat pentru seminarul, profesorii și studenții teologi din Timișoara, o perioadă relativ tensionată. Răspândirea ideologiei naziste și în Banat s-a realizat, din păcate, destul de repede. Tensiunile dintre cei fideli

⁵² *Julius Lamothe* (1907–1967), născut la Deta, a studiat în cadrul Academiei Teologice din Timișoara, fiind sfințit preot în 1932 de către episcopul Augustin Pacha în localitatea natală Deta. Activează circa un an în calitate de capelan la Cenad, după care este numit profesor de teologie la Timișoara. Din 1937, printre altele, este numit și econom al academiei. Din 1946 este transferat ca paroh la Șandra (jud. Timiș). În ultima parte a vieții a activat ca paroh la Pișchia (jud. Timiș). A încetat din viață la Jebel la 4 noiembrie 1967, fiind înhumat la Deta. Vezi: *Schematismus* 1948, 114.

⁵³ *Adalbert Blaskovics* (1895–1981), născut la Oravița (jud. Caraș-Severin), a urmat studiile teologice la Timișoara, fiind sfințit preot în anul 1917 în orașul de pe Bega. Studiază la Viena (Augustineum) între 1917–1918, obținând aici titlul de doctor în teologie. Activează în mai multe parohii până în anul 1935. Ulterior este numit profesor de religie la Timișoara, în cadrul Preparandiei de Învățători Romano-Catolice de Băieți “Banatia” și prefect de studii în cadrul Emericanum. Din 1937 devine membru al comisiei de examinare pentru învățătorii catolici și profesor în cadrul Academiei Teologice. Din 1943 este numit paroh la Șagu (jud. Arad). La bătrânețe se retrage la Reșița, unde ajută în calitate de preot-capelan. A încetat din viață la 22 mai 1981 la Reșița. Vezi: *Schematismus* 1948, 103.

⁵⁴ *Anton Schulter* (1907–1998), născut la Lovrin (jud. Timiș), a urmat studiile teologice la Timișoara, fiind sfințit preot de către episcopul Augustin Pacha în localitatea sa natală, Lovrin. Și-a continuat studiile la Münster în Westfalia, obținând în 1936 titlul de doctor în teologie. Activează pentru scurt timp în calitate de capelan la Jimbolia. În 1937 este numit profesor de religie la Timișoara, în cadrul Preparandiei de Învățători Romano-Catolice de Băieți “Banatia” și prefect de studii în cadrul Emericanum. De la 21 august 1940 este numit profesor la Academia Teologică din Timișoara. În perioada de dezgheț a relațiilor dintre Republica Socialistă România și Sfântul Scaun este distins cu titlul de Prelat Papal. Activează în ultima parte a vieții în calitate de paroh la Aradul Nou (jud. Arad), unde încetează din viață la 2 februarie 1998, la vârsta de 91 de ani. Vezi *Schematismus* 1948, 123; *Schematismus Ordinarius Rom. Cath. Timisoarensis pro Anno Domini* 1986, manuscris dactilografiat, redactat din însărcinarea ordinariului diecezan, Msgr. Sebastian Kräuter, de către pr. Dr. Csáthy Miklós, paroh în Timișoara VI Fratelia, la 15 aprilie 1986, 9.

Bisericii și neimplicați politic sau ideologic, pe o parte, și adepții noii ideologii importate din Reich, pe de altă parte, se transformau adesea în moment de gravă înjosire și marginalizare a ultimilor. În final, la 26 martie 1942 episcopul Pacha a fost nevoit să semneze contractul prin care, conform legilor române și înțelegerile dintre guvernul român și cel german, un număr însemnat de școli catolice au fost predate organizației naziste din țara noastră, Grupul Etnic German (*Deutsche Volksgruppe in Rumänien*). Seminarul teologic nu intra sub prevederile acestui contract, dar învecinata “Banatia” da.⁵⁵ Acest lăcaș de educație spirituală, civică și morală catolică, devenea un focar al răspândirii ideologiei naziste în Banat. Tocmai din astfel de “vecinătăți” s-au iscat ulterior și necazurile viitorilor clerici, titulați și adesea ofenșați public de adepții național-socialismului drept “oamenii negri ai catolicismului”.⁵⁶

Anii celei de-a doua conflagrații mondiale au lăsat însă urme și asupra vieții seminarului teologic timișorean. Din relațiunile trienale⁵⁷ înaintate de rectorul seminarului și de episcopul diecezan către *Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus* aflăm o serie de detalii legate de activitatea acestei instituții academice. Astfel, raportul rectorului Academiei Teologice, Josef Korner, din 4 iulie 1945, cuprinde nouă puncte. La primul punct, se relatează faptul că încheierea anului universitar anterior s-a făcut la 21 iulie 1944, dar că din cauza războiului și a transformării țării – inclusiv a teritoriului diecezan – în teatru de război, după 23 august 1944, cursurile nu au putut începe, ca de obicei, la 15 septembrie, ci a fost nevoie ca deschiderea anului de studii să fie amânată până pe 26 octombrie. În plus, o mare parte a edificiului a fost rechi-zitionată de armată pentru scopuri de război. Tema numărului seminariștilor apare abordată la punctul al doilea al scrisorii. Din păcate, pe durata războiului numărul acestora a scăzut. În toamna lui 1944 s-au prezentat la studii doisprezece studenți, dintre care 8 ai Diecezei de Timișoara, doi ai Diecezei de Alba Iulia și doi ai Ordinului Savatorienilor, respectiv din comunitățile bănățene ale ordinului. Rectorul expune trei motive principale, care stăteau la baza scăderii numărului de studenți teologi:

a. Majoritatea candidaților provenind din școli de limbă germană, tinerii elevi ai acestora au fost îndoctrinați pe durata studiilor liceale cu idei provenite din ideologia nazistă, astfel că nu sunt mulți aceia care să se înscrie la o facultate teologică. Din fericire însă, absolvenții școlilor medii, cu o formare umanistă, au fost mai feriți de o astfel de educație ideologică, cei înscriși în primul an provenind în general din acest mediu.

⁵⁵ Franz Kräuter, *Erinnerungen*, 140.

⁵⁶ Nikolaus Engelmann, *Prälat Josef Nischbach – Der Geistige Vater der Banatia*, în Annemarie Podlipny-Hehn ed., *Banatia – 70. Jubiläum* (Temeswar: Mirton Verlag, 1996), 34–35; Kräuter, *Erinnerungen*, 141–143.

⁵⁷ Rapoarte realizate o dată la trei ani.

b. O parte din tinerii de limbă germană cu înclinații teologice s-au înrolat începând din mai 1943, de la vârsta de 17 ani, în armata germană și nu în armata română, pentru a-și satisface serviciul militar.

c. Serviciul militar pentru studenții teologi, până în acel moment dispensat în Regatul României, a fost modificat, în ciuda intervențiilor Nunțiatului. În acest sens, teologii care se bucuraseră până atunci de scutire, au fost la rândul lor obligați la satisfacerea unor servicii, gândite ca o “prelungire a studiilor”, modalitate care ulterior nu a mai fost nici ea uzitată, ci s-a trecut la obligativitatea serviciului militar. Din acest motiv, în anul anterior, nu au existat seminariști în anii I și II.

Întreruperea studiilor teologice pentru 50 de zile, începând din 13 decembrie 1944, a fost tratată la punctul al treilea. Rectorul descria faptul că și alte spații ale seminarului au fost rechiziționate (ce nu fuseseră probabil rechiziționate până atunci), astfel că în momentul redactării raportului, în cea mai mare parte, edificiul servea armatei.⁵⁸ Profesorii și studenții au fost obligați să își adune lucrurile în două zile și să părăsească edificiul. Doar spațiile de la subsol au fost lăsate seminariștilor, iar acelea erau insuficiente, acolo fiind adunate piese de mobilier, obiecte, cărți, ce au trebuit evactuate din încăperile de la etajele superioare. Din acest motiv, studenții au fost trimiși acasă, fiindu-le recomandată continuarea activității alături de preoții-parohi din localitățile de origine, învățarea pe cont propriu pentru reînceperea studiilor în mod normal și într-un cadru scolastic fiind așteptată bunăvoința Providenței Divine.

La punctul al patrulea este descrisă atmosfera de anxietate și chiar teroare declanșată de deportarea la “munca de reconstrucție”⁵⁹ (în fapt, silnică) a

⁵⁸ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Adeverința nr. 317 din 21 martie 1946 emisă de Comisia de Rechiziții și Incartiruire de pe lângă Primăria Municipiului Timișoara, prin care se preciza că întreg imobilul Seminarului Teologic Romano-Catolic din Timișoara, str. General Hochberg nr. 2, a fost rechiziționat de armata sovietică începând din 13 decembrie 1944 până la 21 martie 1946, nenumărat.

⁵⁹ Paul Philippi, “Cuvânt înainte”, în Hannelore Baier ed., *Deportarea etnicilor din România în Uniunea Sovietică – 1945* (Sibiu: Honterus, 1994), 5. În timp ce sursele amintite emit și propun cifra de 70.000 de cetățeni de origine germană deportați la “munca de reconstrucție” în URSS [vezi și Rudolf Gräf, “Germanii din Banat sau istoria între două emigrări. Cercul care s-a închis”, în Smaranda Vultur ed., *Germanii din Banat* (București, Paideia, 2000), 29], se mai întâlnește și cifra de 75.000 (vezi și: Hannelore Baier, “Einleitung”, în Baier ed., *Tief in Russland bei Stalino. Die Deportation in die Sowjetunion 1945* (București: ADZ Verlag, 2000), 11; Hannelore Baier, “Vorwort”, în Hannelore Baier ed., *Russland-Deportierte erinnern sich* (București: Verlag der Zeitung “Neuer Weg”, 1992), 7. O sursă mai veche, din Germania de Vest, emitea la finele anilor '50 chiar cifra aproximativă de 80.000 de deportați; o situație pe regiuni: 27.000 din Transilvania (dintre care 16.000 femei și fete), din Banatul de câmpie 35.000 (dintre care 20.000 femei și fete), iar din Banatul Montan și Vechiul Regat 18.000, la fel, în mare majoritate de femei și fete (deși suma ce reiese de aici este tot 70.000). Vezi Hans Hartl, *Das Schicksal des Deutschtums in Rumänien (1938–1945–1953)*, Beihefte zum Jahrbuch der Albertus-Universität, Königsberg/ Pr. XIV (Würzburg: Holzner-Verlag, 1958), 121.

bărbaților de etnie germană între 17–45 de ani, alături de femei, în Uniunea Sovietică. Majoritatea studenților teologi sau a candidaților se aflau încadrați în acest segment de vârstă. Din acest motiv s-a recurs din nou la intervenția Nunțiaturii, astfel că preoții, călugărițele și seminariștii au fost exceptați. Cu toate acestea, lipsa unui spațiu – seminarul fiind în continuare rechiziționat – făcea imposibilă formarea teologică. Tocmai în acest sens, la punctul al cincilea, se menționează deschiderea arătată de episcopul Augustin Pacha pentru seminar, el reunind profesorii și studenții în palatul episcopal unde le-a pus la dispoziție mai multe camere pentru locuit și pentru cursuri. La punctul șase se preciza faptul că în cadrul palatului episcopal, la 26 martie, seminariștii au fost reuniți pentru a se pregăti pentru examenele de pe semestrul I, iar în cursul Săptămânii Sfinte (pre-pascale) au fost examinați la materiile primei jumătăți a anului, moment după care au participat în mod activ la celebrările pascale din catedrala episcopală (Domul din Timișoara, Piața Unirii nr. 10). Examenale din semestrul al II-lea au fost pregătite și susținute în același mod – după cum ni se spune la punctul al șaptelea – studenții reunindu-se la data de 22 iunie tot în cadrul reședinței episcopale. Aici ei au fost primiți, examinați și îmbărbătați de episcop în mod direct, pentru drumul pe care și l-au ales. Condițiile politice au făcut ca data reînceperii studiilor, pentru anul universitar următor, să nu poată fi comunicată studenților. Aceasta urma a fi transmisă în scris, fiecăruia, în plic închis, pe calea poștei. Problema exercițiilor spirituale pentru seminariști este expusă la punctul al optulea. Din păcate, datorită pericolelor și temerilor, în anul în curs aceste reculegeri au fost omise. Totuși, pentru cei trei candidați la preoție existenți, au fost prevăzute câte trei zile de reculegere spirituală, pregătitoare. La punctul al nouălea (ultimul), sunt descrise speranțele de viitor: în iulie 1945 mai erau înscriși doar 5 studenți diecezani la teologie. Se spera ca prin circularele episcopale publicate, să se creeze o atmosferă de încredere și normalitate, astfel încât candidații să se înscrie fără temeri la studiile teologice. Se spera și înlăturarea aspectelor enumerate la punctul 2 b) și c), astfel încât numărul seminariștilor de limbă germană să crească, cei de altă limbă fiind puțini, tinerii de aceste naționalități frecventând mai puțin școlile medii. De asemenea se spera și reprimirea edificiului seminarului, astfel încât cursurile să se poată desfășura într-un cadru adecvat.⁶⁰

Mai sus-descrișul raport al rectorului Korner a fost trimis congregației romane pertinente alături de o scrisoare semnată de episcopul Pacha la 6 iulie 1945. În textul său, episcopul descria condițiile extraordinare, grele și marcate de pericol și teamă, ce au marcat Academia Teologică în anul academic 1944/1945.

⁶⁰ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Raportul nr 41/ 1945 al rectorului dr. Josef Korner cu privire la activitatea și situația seminarului, act datat la 4 iulie 1945, nenumărat.

Redactată în patru puncte, scrisoarea cuprinde principalele elemente amintite și de rectorul Korner, cu unele detalii semnificative. La primul punct, episcopul se plângea de rechiziționarea, la un anumit moment, a întregului edificiu al seminarului, fapt care a disturbat grav procesul de învățământ. Episcopul adaugă însă că și spațiile convictului “Sf. Emeric”, adăpostit tot în cadrul seminarului, au trebuit fi evacuate, astfel că și această “pepinieră” de tineri candidați la viața de student în teologie a fost compromisă. La al doilea punct, episcopul spune clar că durerea sa cea mai mare este scăderea drastică a numărului de teologi, în anul anterior universitar fiind înscriși doar opt tineri, în condițiile în care exista posibilitatea școlarizării a peste patruzeci. În cadrul punctului al treilea, episcopul se lamenta, la rândul său, cu privire la educația dată până în acel moment în licee, fapt asupra căruia a atras atenția și în ultima sa circulară Nr. V/1300 din 1945.⁶¹ Pacha a redat și o statistică simplă la punctul al patrulea al scrierii sale: el considera situația diecezei ca fiind una deplorabilă, în condițiile în care în 1943 aceasta cuprindea 420.316 credincioși, deserviți spiritual de doar 231 preoți. Episcopul mai spunea că starea diecezei a fost mult degradată în ultimii ani de realitățile războiului mondial. După 1943, menționa episcopul, șase preoți au refuzat să mai fie obedienți canonic, părăsind țara și intrând în serviciul militar german. Aceștia au ieșit din preoție și s-au căsătorit civil. Alți 2 sau 3 preoți au fost internați din (mai mult sau mai puțin veridice) motive politice. În lunile septembrie-octombrie, în timpul luptelor duse în Banat între fronturi, au părăsit dieceza o serie întreagă de credincioși, alături de 17 preoți, cu toții temându-se pentru viața lor. Doar trei dintre cei 17 s-au reîntors în dieceză. Un alt preot a fost ucis de militari. Alți 11 preoți au fost deportați la muncă forțată în URSS. Vechea lipsă de preoți ce s-a manifestat și în trecut, s-a adâncit în ultimul an prin absența celor mai bine de 30 de preoți, care din diferite motive nu își puteau exercita funcțiunile. În plus, existau destui clerici bolnavi, înaintați în vârstă, care doreau să se retragă, la pensie. Deși numărul de seminariști era mic, episcopul afirma, în ultimile rânduri ale scrisorii sale, că atrocitățile războiului “agravează situația spirituală și socială a credincioșilor într-un mod cu totul trist.”⁶²

Cele două scrisori, ale episcopului Pacha și ale rectorului Korner, au fost remise prin intermediul Nunțiatului, congregației romane răspunzătoare pentru seminarii și universități. Răspunsul cardinalului Giuseppe Pizzardo, datat abia la 24 ianuarie 1946, este trimis târziu Nunțiatului din București, care precizează

⁶¹ ADT, Fond: Circulares Dioecesanese, Circulara episcopului Augustin Pacha nr. V/ 7 iunie 1945, Timișoara, Tipografia “Victoria”, 61–63.

⁶² ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisoarea 1558 din 6 iulie 1945 a episcopului Augustin Pacha ce însoțea raportul 41/ 1945 al rectorului dr. Josef Korner, din 4 iulie 1945, cu privire la activitatea și situația seminarului, nenumărat.

acest lucru și îl remite cu o scrisoare proprie de încurajare, episcopului Pacha la 22 aprilie 1946. Textul congregației conținea luarea la cunoștință a situației grele descrise de episcopul Pacha. Roma nu putea face prea multe la acea dată, însă cardinalul recunoștea, odată cu profunzimea problemelor, a efectelor ideologiilor potrivnice lui Dumnezeu, și implicarea serioasă a episcopului Pacha pentru îmbunătățirea situației chemărilor la viața clericală, a seminarului și diecezei sale. Cardinalul accentuează însă importanța formării tinerilor și speranța într-un viitor normal, pașnic, care să readucă curajul tinerilor de a urma o astfel de vocație.⁶³

Abia încheiată această corespondență cu privire la activitatea și starea seminarului, Nunțiatuța transmite episcopului Pacha o nouă cerere din partea congregației pentru seminarii, prin care se solicita un nou raport amănunțit în chestiunea academiei teologice timișorene. Episcopul și rectorul Korner pregătesc un nou raport, nouă păstrându-se doar scrisoarea de însoțire din partea lui Pacha. Aceasta nu conține detalii semnificative, în plus față de scriptele anterioare, ci doar detalii lacunare. Totuși se precizează că în ultima circulară de Paști, episcopul s-a adresat clerului și credincioșilor pentru încurajarea și sprijinirea vocațiilor sacerdotale.⁶⁴

Relevantă este însă în această perioadă comunicarea cu nr. 50/ 29 iulie 1946 a rectoratului seminarului, întărită și recomandată de episcopul Pacha clerului și credincioșilor săi cu nr. 2058 din aceeași zi, prin care se apela la donații benevole pentru repararea edificiului academiei. În scrisoare se preciza că pe durata a doi ani de zile clădirea a fost rechiziționată pentru scopuri militare, fiind acum finalmente eliberată. Ea se afla însă într-o stare proastă, necesitând renovări pentru a putea fi redată scopului ei propriu de existență. Pentru anul universitar următor, 1946/ 1947, rectoratul își dorea renovarea cel puțin a aripii sudice, astfel ca să poată fi redeschise academia și internatul "Sf. Emeric". Costurile lucrărilor fuseseră evaluate la 25.000.000–30.000.000 lei, bani pe care seminarul nu-i putea investi. Ultima colectă pentru seminar, cea de la Rusalii, a reușit doar acoperirea datoriilor de până atunci ale institutului. Până la data de 12 august 1946 preoții diecezei erau rugați să comunice Ordinariatului Episcopal suma pe care puteau să o strângă pentru sprijinirea renovărilor.⁶⁵ Este

⁶³ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisoarea 115/44/11 din 24 ianuarie 1946 a cardinalului Giuseppe Pizzardo cu privire la raportul de activitate și situația seminarului din Timișoara, nenumărat și Scrisoarea 12.705 din 22 aprilie 1946 a nunțului apostolic Andrea Cassulo adresată episcopului Pacha, cu privire la remiterea scrisorii cardinalului Pizzardo din 24 ianuarie 1945, nenumărat.

⁶⁴ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisoarea nr. 1869 a episcopului Pacha cu privire la activitatea și situația seminarului, act datat la 28 iunie 1946, nenumărat.

⁶⁵ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Comunicarea nr. 50 din 29 iulie 1946 a rectorului Josef Korner adresată clerului și poporului diecezan, nenumărat.

pilduitoare în acest context donația preotului din Bocșa Montană, a parohiei sale și a unui credincios: 100.000 lei din cutia pentru donații de la icoana Sf. Iuda Tadeul, 100.000 lei din cutia Sf. Anton, 100.000 lei din venitul personal (salariul de la stat) al parohului și 60.000 de lei de la un credincios din Bocșa Română ce fusese deportat în URSS și care s-a reîntors cu bine acasă.⁶⁶

Desființarea Academiei Teologice și confiscarea edificiului ei

Încă din 1946 statul român a încercat să își impună stăpânirea asupra clădirii Academiei Teologice Romano-Catolice din Timișoara, prin confiscarea pentru nou înființata Facultate de Medicină, a unei jumătăți din spațiosul local al seminarului preoțesc. Deja în octombrie 1947, Facultatea de Medicină ridică pretenții aspra întregului edificiu, pentru a-l transforma în sediu și local propriu de învățământ superior. Ordinariatul episcopal a înaintat proteste și a făcut toate demersurile legal posibile pentru a împiedica acest lucru. Chiar și Nunțiatura Apostolică din București a intervenit în favoarea diecezei, toate încercările în acest sens fiind însă sortite eșecului. Conform ordinului polițienesc, localul seminarului preoțesc trebuia evacuat totalmente și urma a fi predat Facultății de Medicină cu tot inventarul existent la acea dată. În aceste condiții rectorul seminarului și în același timp vicarul general al Diecezei de Timișoara, canonicul dr. Josef Korner, care și-a dedicat întreaga sa viață seminarului diecezan și care locuia în edificiu împreună cu studenții teologi și cu ceilalți profesori, a suferit un infarct. Autoritățile au exploatat momentul și au ordonat evacuarea clădirii în aceeași zi, episcopul diecezan, Augustin Pacha, hotărând mutarea rectorului și a seminariștilor în palatul episcopal. Măsura episcopului nu a mai fost pusă în practică datorită morții în dimineața următoare, la 18 noiembrie 1947 a rectorului Josef Korner. Seminariștii, rămași puțini la număr datorită contextului politic din țară, au fost primiți de către călugării salvatorieni în reședința lor din cartierul Elisabetin, unde se afla și Provincialatul Salvatorian. Până la confiscarea și a acestui edificiu, seminariștii au locuit aici, pentru ca mai apoi să se mute în palatul episcopal, care la rândul lui va fi confiscat în vara anului 1950. De aici înainte studenții teologi au fost împrăștiați pe la casele lor, ei putându-și relua studiile abia în 1953, în cadrul seminarului din Alba Iulia.⁶⁷

Se poate spune însă că soarta Academiei Teologice din Timișoara fusese tranșată de regimul comunist odată cu promulgarea Decretului nr. 177 Pentru Regimul General al Cultelor Religioase, publicat în Monitorul Oficial nr. 178 din 4 august 1948, care prevedea la capitolul VI "Despre învățământul religios",

⁶⁶ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Adresa nr. 241/ 1946 a preotului Stefan Schrotz din Bocșa Montană adresată Episcopiei de Timișoara, referitor la donațiile pentru seminar, nenumărat.

⁶⁷ Kräuter, *Erinnerungen*, 154–155, 158–159.

art. 49, alineatul al doilea, organizarea învățământului teologic al “cultului catolic” din țata noastră. În cuprinsul acestui punct era prevăzut: “Cultul catolic va putea avea un singur institut teologic de grad universitar, cu secțiile speciale necesare”.⁶⁸ În zadar au fost duse tratative, au fost redactate regulamente, programe analitice⁶⁹ și au fost purtate corespondențe pentru reglementarea funcționării seminariilor teologice diecezane din București, Timișoara, Alba Iulia, etc., deoarece puterea comunistă hotărâse păstrarea unui singur institut de acest fel. Acesta nu era institutul din Timișoara, Iași sau București, ci acela din Alba Iulia. Dar tocmai episcopul de Alba Iulia, Márton Áron, era unul dintre ierarhii catolici cei mai activi în chestiunea aprobării de către stat a unui Statut al Cultului Catolic din România în concordanță cu “...mărturisirea de credință a Bisericii universale catolice, ce este în toată lumea identică și imutabilă.”⁷⁰ Adică a unui statut care să îi recunoască Bisericii Catolice din România legăturile cu Sf. Părinte Papa și cu Roma, care să garanteze ființarea Bisericii sub ambele ei rituri mai mari, latin și bizantin, împreună cu numărul de dieceze existent până atunci, aferent fiecărui rit.

În decursul tratatelor a devenit însă clar că statul nu dorea existența decât a unui seminar teologic major (de grad universitar) și a unui minor (o școală de cantori).⁷¹ Episcopul Márton Áron aducea însă în discuție și crearea unor școli de formare a preoților, călugărilor și călugărițele din diferitele ordine religioase.⁷²

⁶⁸ ADT, Fond: Circulares Dioecesanese, Circulara episcopului Augustin Pacha nr. VII/ 1948, manuscris dactilografiat, p. 6 (192). Ultima circulară tipărită oficial la tipografia “Victoria” a fost cea cu nr. V/ 1948. Deja începând cu Circulara nr. VI/ 1948 aceste acte publice ale păstorului către dieceza sa nu au mai putut fi tipărite oficial, ci erau dactilografiate și multiplicare pentru a putea fi trimise în parohii. Vezi și *Decret pentru regimul general al cultelor religioase* (București, 1948), 8–16.

⁶⁹ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Regulament de funcționare al Seminarului Teologic rom.cat. din Timișoara, anexat scrisorii 64/ 7 septembrie 1948, a rectorului Dr. Adalbert Boros, adresate episcopului Pacha, nenumărat. Boros propunea chiar denumirea oficială de “Seminar Teologic” pentru institutul timișorean, răspunzând astfel solicitării arhiepiscopului-mitropolit Alexandru Th. Cisar, din 2 septembrie 1948 (nr. 953/ 1948).

⁷⁰ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, scrisoarea 2173/2 noiembrie 1948 a episcopului Márton Áron adresată ministrului cultelor, Stanciu Stoian, în chestiunea statutului cultului și al institutelor teologice, nenumărat.

⁷¹ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisoarea 2707/30 noiembrie 1948 a episcopului Márton Áron adresată ministrului cultelor, în chestiunea regulamentelor Institutului Teologic al Cultului Catolic din R.P.R. și al Școlii de Cantori a aceluiași cult. Acestei scrisori îi sunt anexate două regulamente: “Regulamentul Institutului Teologic al Cultului Catolic din R.P.R.” și “Regulamentul Școlii de Cantori a Cultului Catolic din R.P.R.”, nenumărate.

⁷² ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Scrisoarea 2706/ 30 noiembrie 1948 a episcopului Márton Áron adresată ministrului cultelor, în chestiunea “avizelor [de funcționare ale] Ordurilor religioase” și a statutelor institutelor teologice călugărești, nenumărat.

Având în vedere toate acestea, episcopul Augustin Pacha păstrează totuși în funcțiune seminarul diecezan propriu din Timișoara. O dovedește circulara nr. V/ 15 mai 1948, în care ierarhul face apel la încurajarea și sprijinirea seminarului, despre care tot el spunea că: "...se află într-o situație materială tristă. Nu stăm aici în fața voastră doar fără un edificiu al nostru, dar și fără aproape orice fel de ajutor material."⁷³ Clădirea îi fusese confiscată deja prin decizia 214 din 25 august 1948 și atribuită Facultății de Medicină ca și cămin studentesc.⁷⁴ Episcopia, degradată între timp de puterea comunistă la nivelul unui protopopiat, respectiv vicariat, făcea apel în cursul anului 1950 împotriva acestei confiscări și a transcrierii proprietății, în cartea funciară, asupra Statului Român, respectiv a unor instituții așa-zis universitare ale acestuia. Însă acțiunea era sortită eșecului, Tribunalul Timiș-Torontal respingând prin sentința civilă nr. 23 din 10 ianuarie 1951 apelul reclamantei.⁷⁵ Edificiul Seminarului va rămâne în proprietatea statului, până târziu în epoca post-decembristă, fiind retrocedat într-un târziu episcopiei. Teologii și profesorii, reuniți în 1948 în mănăstirea salvatorienilor, iar ulterior în palatul episcopal, până în cursul anului 1950, și-au continuat cursurile și formarea religioasă. O dovadă în acest sens sunt scrisoarea din 28 ianuarie 1950 a rectorului Adalbert Boros⁷⁶ și a economului seminarului, Ferdinand Cziza, în care se adresau "autorității episcopale" (sic!) din Timișoara, pentru aprobarea planului de cheltuieli pe anul universitar în curs, 1949/1950. La acea dată "familia" seminarului (suma celor care învățau, locuiau și activau în cadrul instituției și a localului acesteia) era formată din șapte seminariști, trei profesori, două surori, putând fi susținuți la studii, fără probleme, până la 10 seminariști. Salariile profesorilor, Boros, Schwarz, Cziza și Aubermann erau propuse a fi ridicate la 4000 de lei. La ieșirea la pensie a profesorului Aubermann se preconiza angajarea oficială a deja activului profesor Anton Schuler, care putea fi angajat oficial la parohia Sănandrei (jud. Timiș). Episcopul Pacha aprobă, la 7 februarie 1950, planul de cheltuieli înaintat, cerându-le autorilor remiterea acestuia și Ordinariatului Episcopal de Alba

⁷³ ADT, Fond: Circulares Dioecesanes, Circulara episcopului Augustin Pacha nr. V/ 1948, manuscris dactilografiat, 1 (181).

⁷⁴ Claudiu Călin, "Dieceza de Timișoara între 1948–1989", în Dănuț Doboș ed., *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948–1989)*, Comisia Națională de Studiere a Istoriei Bisericii Catolice din România (Iași: Editura Sapientia, 2008), 100–102.

⁷⁵ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Sentința civilă a Tribunalului Timiș-Torontal nr. 23 din 10 ianuarie 1951, nenumerotat.

⁷⁶ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Actul de numire nr. 3673 din 22 noiembrie 1947 pe numele preotului-profesor Dr. Adalbert Boros, prin care acesta devenea rector al seminarului din Timișoara în locul defunctului Pr. Dr. Josef Korner, nenumerotat.

Iulia spre similară aprobare, acest ordinariat răspunzând, oficial, în fața statului, și de “vicariatul de Timișoara”.⁷⁷

Deși cu o lungă tradiție istorică și universitară, Academia Teologică Romano-Catolică din Timișoara nu a supraviețuit epocii ateist-comuniste. Veritabil centru de formare al clerului catolic bănățean, acest institut a reprezentat o piedică pentru țelurile politicii duse de guvernarea regimului de “democrație populară”. Formând lideri de opinie, educatori spirituali și adevărați îndrumători morali, seminariile teologice se opuneau prin însăși natura și scopul lor îngenuncherii demnității, conștiinței și libertății acestei țări și a locuitorilor ei. Din păcate, ca multe alte institute și așezăminte suprimate între 1948–1989, Academia Teologică Timișoreană rămâne doar o amintire în prezent, dar și un reper moral, pedagogic și istoric pentru Dieceza Romano-Catolică de Timișoara.

BISHOP DR. H. C. AUGUSTIN PACHA AND THE THEOLOGICAL SEMINARY OF THE ROMAN-CATHOLIC DIOCESE OF TIMIȘOARA (1923–1948)

Abstract

Need of a theological seminary in Cenad Diocese was an ever stringent one beginning with the second half of the 18th century, with the diocesan territory liberation from the Ottoman domination and the religious Roman-Catholic life sudden change in that part of Europe. Preceded by the medieval school of Cenad Cathedral Capitulum, the modern Theological Seminary in Timișoara was open in 1806 by Bishop Ladislaus Köszeghy. Initially it functioned in the former Jesuit monks' residence nearby St. George Church, that academic institute was moved in the summer of 1914 in a modern building, with competitive professors and teaching methods. With the Romanian administration establishing, the institution had to follow the Romanian educational system, and to face great difficulties beginning especially with 1944. It is abusively abolished by the communist regime in 1947, its building being nationalized and distributed to the Faculty of Medicine.

⁷⁷ ADT, Fond: Priesterseminar, Pachet: Acta Varia: 1917–1950, Cererea de aprobare din 28 ianuarie 1950 a planului de cheltuieli a seminarului diecezan, înaintată de rectorul Dr. Adalbert Boros și de economul seminarului, Dr. Ferdinand Cziza, nenumărat.

Seminarul Vechi și biserica seminarului.

Studenți teologi, profesori și alumni ai Americanum-ului
în anii Primului Război Mondial.

Capela seminarului nou.

Timișoara Seminarium

Frontānsicht — Homlokzat

Seminarul Teologic, edificiul nou în anii '30.

Episcopul Augustin Pacha, fotografie cu autograf
(foto circa 1930).

Episcopul Adalbert Boros, ultimul rector al seminarului
(foto din anul 1964).